

S Y M M E I K T A



## Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΕΛΕΟΥΣΑΣ (ΤΟΥ ΡΟΥΣΟΥΛΗ) ΣΤΗΝ ΚΑΣΤΟΡΙΑ

Στόν ναό τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέα τῆς ἐνορίας Ἐλεούσας<sup>1</sup>, πού εἶναι γνωστός μὲ τὴν ἐπωνυμία «τοῦ Ρουσούλη» (ἀπό τὸ ὄνομα τῆς οἰκογένειας πού τὸν φρόντιζε πρὶν ἀπό δεκαετίες), σήμερα σώζονται τοιχογραφίες μόνο στὸ ἀνατολικό ημίσυ τοῦ βόρειου καὶ τοῦ νότιου τοίχου<sup>2</sup>. Στήν διάμαδα αὐτή τῶν τοιχογραφιῶν ἀνήκει καὶ ἡ παράσταση τοῦ ἀγίου Νικολάου στὸν νότιο τοίχο, σὲ κλίμακα μεγαλύτερη τοῦ φυσικοῦ<sup>3</sup>, πού διαχωρίζεται ἀπό τίς ὑπόλοιπες τοῦ ἴδιου τοίχου μέ επιχρισμένη κόγχη πού συνέχεται πρός τὰ πάνω μὲ παραθύρο<sup>4</sup>. Η ἔνταξη τῆς παράστασης τοῦ ἀγίου, πού φέρει τὴν προσωνυμία «Ο Θερμός Προστάτης», στήν διάμαδα τῶν ὑπόλοιπων τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ, γίνεται μὲ βάση τὴν τεχνοτροπία, ὅλλα καὶ τίν ἀπόλυτη διμοιότητα τῶν διεκομητικῶν πλαισίων πού περιβάλλονταν τό φθαρμένο δονομα τοῦ ἀγίου μὲ τὰ ἀντίστοιχα πλαίσια στήν τοιχογραφία τῆς ἐνθρόνης Θεοτόκου Βρεφοκρατούσας, τῆς ἐπικαλούμενης «Ἀκαταμαχήτου», πού βρίσκεται στὸν νότιο τοίχο, ἀκριβῶς δίπλα στὸ μεταγενέστερο τέμπλο<sup>5</sup>.

Στήν κάτω δεξιά γωνία τῆς παράστασης τοῦ ἀγίου Νικολάου ὑπάρχει ἀνέκδοτη ἥως σήμερα κεφαλαιογράμματη ἐπιγραφή<sup>6</sup> (σχ. 1, εἰκ. 1), ἡ δόπια διφεῖλεται, διπος φαίνεται ἀπό τὸν χαρακτήρα τῶν γραμμάτων της, στὸν ζωγράφο τῶν ὑπόλοιπων τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ. Οἱ διαστάσεις τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι 14,3 $\sqrt{20,5}$  ἐκ. καὶ τὸ ὑψος τῶν γραμμάτων 2,2-2,5 ἐκ., ἐνῷ τὸ κατόπιτο ἀκρο τῆς ἀπέχει ἀπό τὸ δάπεδο 97 ἐκ.

1. Βλ. Γ. Χρηστίδης, «Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Καστορίας», *Γρηγόριος ὁ Παλαιᾶς* 6 (1922) 277· Λ. Όρλανδος, «Τὰ βιζαντινά μνημεῖα τῆς Καστορίας», *ABME* 4 (1938) 168· Π. Τσαφίσης, *Η Καστορία καὶ τὰ μνημεῖα της*, Αθῆνα 1949, σ. 138· Στ. Πελεγανίδης, *Καστορία. I. Βιζαντινά τοιχογραφία*, *Πίνακες*, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 18 καὶ πίν. 162-167· Ν. Μονταύπονδος, *Καστορία. Λείψαμα. Ιστορική - χωροταξική - πολεοδομική - μορφολογική μελέτη Καστορίας*, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 45, εἰκ. 1-11· Ν. Δόζκος - Γ. Σίσιον, *Καστοριανά μνημεῖα*, Αθῆνα 1995, σσ. 91-92, καὶ Ε. Τσιγαρίδας, *Τοιχογραφίες τῆς περιόδου τῶν Παλαιολόγων στὸ ναοὺς τῆς Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 303-330.

2. Ο Τσαφίσης, δ.π., ἀποδίδει ἑσφαλμένα τὴν διακόμηση τῶν πλάγιων τοιχωμάτων τῆς προφέζοχῆς τῆς πρόσθετης στὸ ιερό σέ ἀρχαιότερο στρώμα. Δέν ἀποκλείεται πάντως στὸ μέλλον νά ἔρθουν στὸ φᾶς καὶ κάπιτοις ἀνάριθμοι τοιχογραφίες, μετά τὴν ἀπόχεση τῶν νεότερων ἐπιχρισμάτων.

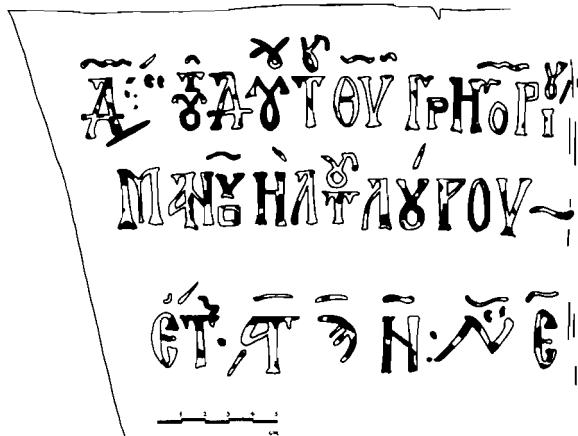
3. Βλ. Τσιγαρίδας, δ.π., σ. 316, εἰκ. 173.

4. Ο Τσιγαρίδας, δ.π., σ. 304, θεωρεῖ πιθανό ὁ χῶρος τῆς ἐν λόγῳ τοιχογραφίας νά ἀνήκει στόν νάθηκα τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ, ὁ δόποις μετά τὴν καθάρεση τοῦ διτυκοῦ τοίχου τοῦ κυρίως ναοῦ δέν σώζεται.

5. Βλ. Πελεγανίδης, δ.π., πίν. 164β· Μονταύπονδος, δ.π., σ. 45, εἰκ. 11, καὶ Τσιγαρίδας, δ.π., σ. 313, εἰκ. 170.

6. Τήν ὑπόδειξη τῆς θέσης τῆς ἐπιγραφῆς διφεῖλιο στὸν αἰμινηστο βιζαντινολόγο Σωτήρη Κίσσα. Η θέση σημειώνεται καὶ στὸ προοπτικό σχέδιο πού παραθέτει ὁ Τσιγαρίδας, δ.π., σ. 305, σχ. 5, ἀρ. 7.

Ο λόγιος γιά τόν όποιο δέν έγινε μνεία της άπό τους προγενέστερους μελετητές είναι ή σημιαντική της φθορά, πού τών καθιστᾶ δινοδιάχοιτη και πολύ δυσανάγνωστη. Στήν άναγνωσή της πάντως βιοηθᾶ τό γεγονός ότι σέ πολλά άπό τά σημεία δποι έχει έξαφανιστεῖ τό ἀρχικό ἀσπρο χρώμα τῶν γραμμάτων έχει ἀπομείνει τό ἀποτύπωμά του στό μιαῦρο ὑπόστρωμα τοῦ σκουριωτάσινου κάμπτου. Στό παραπιθέμενο ἀπόγραφο (εἰκ. 1) έχω συμπληρωσει τά ἐλλείποντα τμήματα τῶν γραμμάτων ἀξιοποιώντας, δποι είναι δυνατόν, τό παραπάνω ἐπιβοηθητικό στοιχεῖο και λαμβάνοντας ὑπ' ὅψιν και τόν γραφικό χαρακτήρα τοῦ καλλιτέχνη στίς ὑπόλοιπες τουχογραφίες τοῦ ναοῦ.



Σχ. 1. Ἀγ. Ἀνδρέας τοῦ Ρουσουλῆ. Ἀπόγραφο τῆς ἐπιγραφῆς στόν νότιο τοῖχο.

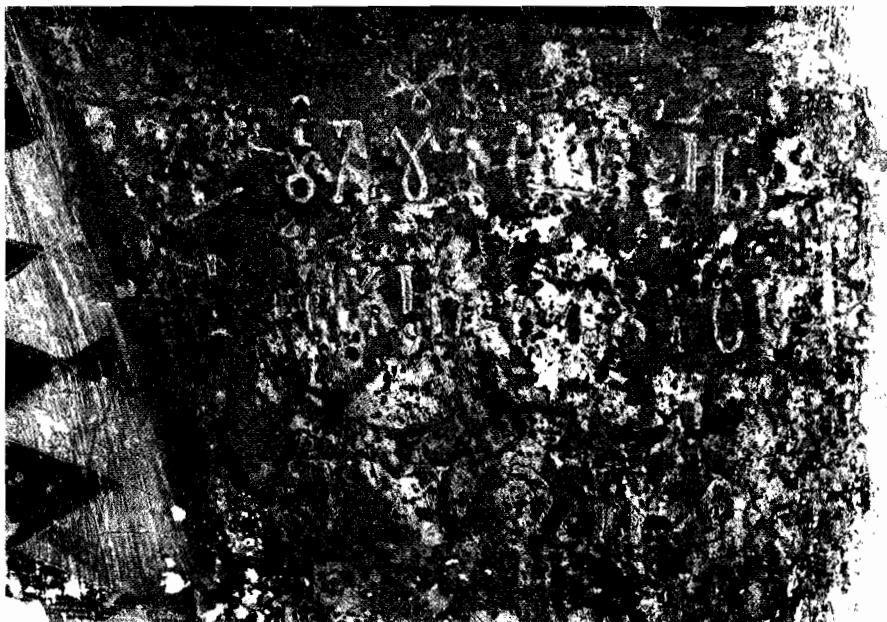
#### Μεταγραφή:

- 1 Δ(ε)Ιη(σις) τοῦ δούλου τοῦ Θ(εοῦ) Ἡρογορίου
- 2 Μαγονήλ τοῦ Λοιόου ~
- 3 ἔτ(οντος) . ΣΔΝ : ἵν(δικτιώνος) Ε

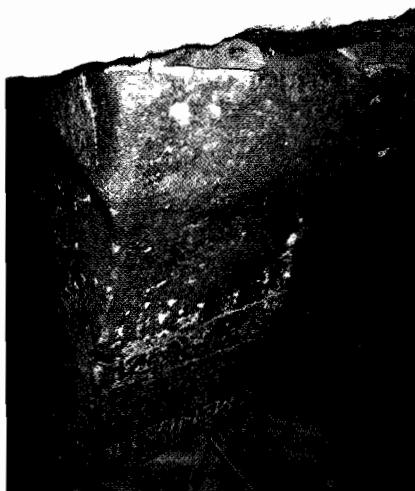
#### Παρατηρήσεις:

Γρηγορίον: Ή λέξη παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες στήν άναγνωση, ἀφοῦ μόνο τό Η σώζεται κατά τό μεγαλύτερο μέρος του και είναι ἄμεσα ἀναγνωρίσιμο. Προσεκτική δημοσίευση παρατήρηση καταδεικνύει μέ σχετική βεβαιότητα τήν ὑπαρξή τῶν γραμμάτων Ο και δ καθώς και τοῦ Γ πού συμπλέκεται μέ τό Η και έχει ἀνάλογη μορφή και στίς ἄλλες ἐπιγραφές τῶν τουχογραφιῶν τοῦ ναοῦ. Ἀπό τό δεύτερο γράμμα, πού είναι μικροῦ ὑψούντος, ὑπάρχει μόνο τό ἄνω ἥμισυ, πού δείχνει ότι πρόκειται γιά Ρ ή Β. Ἀκόμη, φαίνεται καθαρά μιά δέξια στό γράμμα πού ὑπόκειται τοῦ δ ἐνῶ ἀπό τά ὑπόλοιπα τρία γράμματα σώζονται ἐλάχιστα ὑπολείμματα, πού και αὐτά πάντως ὁδηγοῦν στή μόνη δυνατή συμπλήρωση: «Γρηγορίου».

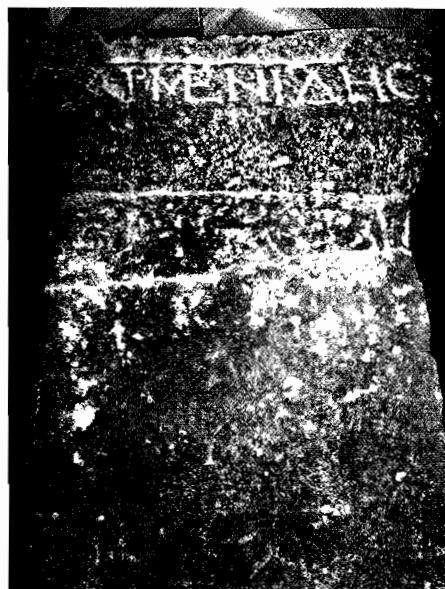
τοῦ Λοιόου: Ἀλλο ἔνα σημείο μέ προβλήματα ἀνάγνωσης. Σαφής είναι ή ὑπαρξη τοῦ τονούμενου δ καθώς και τῶν δύο τελευταίων γραμμάτων Ο και Υ. Τό γράμμα πού προηγεῖται τοῦ τονούμενου δ μπορεῖ νά είναι, σύμφωνα μέ τά ὑπολείμματά του, Λ ή Δ, τό δεύτερο δημοσίευση, ἐπειδή τότε θά σώζονταν κάποια ἵχνη τῆς δριζώντιας κερδαίας του στά σημεία τοῦ κάμπτου πού δέν έχουν ἐκπέσει· ἔξαλλου, ἐδῶ ή δεξιά κερδαία τοῦ γράμματος είναι τελείως κάθετη, δπως συμβαίνει στά Δ τοῦ



*Etx. 1.*



*Etx. 2.*



*Etx. 3.*

ζωγράφου, στά δόποια ή κεραία αιντή έχει έλαφρά κλίση πρώς τά άριστερά. Τέλος, τό γράμμα πού έπεται τοῦ νονούμενου δ μπορεῖ νά είναι *I, P ή Γ*, ἀπό τά δόποια πιθανότερο φαίνεται τό δεύτερο.

ἔτ(ον)ς · ΣζN: ίν(δικτιώνος) E: "Ετος 6950 ἀπό κτίσεως κόσμου η 1441/42 μ.Χ., πού είχε πράγματι ἵνδικτιώνα 5. "Ετσι μπροστήν νά χρονολογηθοῦν πλέον μέ ακρίβεια οί ἵνδιαιαρέρουσες τοιχογραφίες τοῦ ναοῦ, οί δόποιες έχουν τοποθετηθεῖ ἀπό τόν Στ. Πελεκανίδη στίς ἀρχές τοῦ 15ου αι. καὶ ἀπό τόν Ε. Τσιγαρίδα γύρω στά 1430<sup>7</sup>.

Άξ σημειωθεῖ ἐδώ δτη ή Αγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ<sup>8</sup> έχει ως βάση ἀδημοσίευτο μαρμάρινο ἐπιτύμβιο βωμό (εἰκ. 2), διαστάσεων 68x34-44x27-32,5 ἑκ., δόποιος είναι τοποθετημένος ἀνάποδα καὶ μέ τήν κύρια δψή του, στό ἄνω ἄκρο τῆς δόποιας ὑπάρχει τό ὄνομα ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ (εἰκ. 3), στραμμένη πρός ἀνατολάς. Στήν ὑπόλοιπη ἐπιφάνεια τῆς ἴδιας δψής ὑπάρχουν ἴχνη πολὺ φθαρμένης ἐπιγραφῆς τεσσάρων η πέντε στίχων (διακρίνονται κάποια μεμονωμένα γράμματα, ὅπως ἔνα Α στήν προτελευταία σειρά καὶ ἔνα Υ στήν τελευταία).

Άκομη, στόν βόρειο τοῖχο τοῦ ιεροῦ<sup>9</sup> ὑπάρχουν χαραγμένα η γραμμένα μέ μελάνι, πιθανότατα κατά τόν 18ο αι., πολλά ὄνόματα, μεταξύ τῶν δόποιων τά ἔξης: στάμιο, νάστο, σινετον, ανδρόνικος, παρασκεβα, τζαράπο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΚΟΛΟΜΠΙΑΣ

#### 1906, ΣΤΟΝ ΑΛΜΥΡΟ ΤΟΥ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ, ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ, ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Άπό τήν 1 Ιούλιον 1906 ως τίς 31 Δεκεμβρίου τοῦ ἴδιου ἔτους κυκλοφόρησε σέ δώδεκα φύλλα στόν Αλμυρό τοῦ Ν. Μαγνησίας μία μικροσκοπική ἐφημερίδα διαστάσεων 11x8,5 ἑκατοστά. Ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος ὁ φωμακοποιός Άλεξανδρος Ἀστέριος καὶ ἀρχικός τίτλος τῆς Τό Μίκριον τοῦ Αλμυροῦ μέ ὑπότιτλο Η μικροτέρα τῶν ἐφημεριῶν τοῦ κόσμου. Η πρωτοτυπία τῆς ἦταν τά χρώματα τῶν φύλλων: τό πρῶτο φύλλο ἦταν γκριζωπό, τό δεύτερο πρασινωπό, ἐνώ στό φύλλο τῆς 1 Σεπτεμβρίου ὁ τίτλος έχει ἀλλάξει καὶ γίνεται Τό Μεγαλεῖον τοῦ Αλμυροῦ καὶ τό χρώμα τοῦ φύλλου τώρα είναι ρόζ, οἱ διαστάσεις του είναι 16x11 καὶ οἱ σελίδες του έχουν αινέηθει σέ ὀκτώ. Τήν 1 Οκτωβρίου 1906 ἀλλάξει καὶ πάλιν ὁ τίτλος, η ἐφημερίδα τίτλοφορεῖται Αλμυρός μέ ὑπότιτλο Έφημερίς Έθνική καὶ τῶν τοπικῶν σημφερόντων, ἐνῶ αινέάνονται καὶ οἱ διαστάσεις σέ 20x14,5 ἑκατοστά καὶ τό χρώμα τοῦ φύλλου γίνεται λευκό. Στό φύλλο αιντό ἐμφανίζονται ώς συνεργάτες ὁ διαχειριστής Κ. Πλάκας, δάσκαλος, ὁ γνωστός ἐφορος ἀρχαιοτήτων Θεσσαλίας Απόστολος Αρβανιτόπουλος, ὁ ἐπίσης γνωστός Νικόλαος Γιαννόπουλος ἀναγραφόμενος ως ἀρχαιολό-

7. Βλ. ἀντίστοιχα Πελεκανίδης, δ.π., σ. 18 καὶ Ε. Τσιγαρίδας, «Συμβολή στή χρονολόγηση τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Ζευγοστάσι Καστοριᾶς», *Φίλια ἐπη εἰς Γενέθλιον Ε. Μιλωνᾶν*, τόμ. Γ', Αθῆναι 1989, σ. 337 σημ. 30, καὶ ὁ ἴδιος, *Τοιχογραφίες τῆς περιόδου τῶν Παλαιολόγων*, δ.π., σσ. 311, 340.

8. Πρόκειται γάλ λίθινη πλάκα διαστάσεων 49,5x92x13,5 ἑκ., ἵστως ἀρχαίο ἀρχιτεκτονικό μέλος.

9. Ο σημαντικότερος γράφος σήμερα είναι καλιγραφία μέ στερεωτικό ὑφασμα (τοιχόπλάνι).

γῶν, ὁ Θ. Εὐστρατιάδης ίατρός, ὁ Νίκος Μιχόπουλος δάσκαλος ἀλλά ἀναγραφόμενος ὡς γεωργικός, μᾶλλον ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δραστηριοποιοῦνταν στὸν γεωργικό σινεταιρισμό Γεωργικό Μετοχικό Ταμεῖο, ὁ Γεώργιος Φίλωνος γεωργικός κ.ἄ. Στά ἐπόμενα φύλλα τῆς ἐφημερίδας οἱ μνημονευθέντες δέν παρέδωσαν καμπία σινεργασία. Ἡ ἐφημερίδα, πού ὡς τότε ἦταν δημητιαία, ἀπό 11 Οκτωβρίου 1906 γίνεται δεκαήμερη μὲ διαστάσεις μεγαλύτερες καὶ τούτη τῇ φορά 23x16 ἐκατοστά καὶ μέ τέσσερες σελίδες. Τό ἔβδομο φύλλο πού κυκλοφόρησε στίς 11 Νοεμβρίου 1906 δέν εἶναι ἔντιπο. ἄλλα χειρόγραφο καὶ τυπωμένο σέ πρωτόγονο πολλήραφο καὶ μέ διαστάσεις 30x20 ἐκατοστά. Ὁ ἐκδότης του μάλιστα ἀλλάζει καὶ τόν τίτλο πού γίνεται Ἐφημερίς πολιτική καὶ φιλολογική ἐκδιδόμενη τρίς τοῦ μηνός. Τά ἐπόμενα, καὶ τελευταῖα, φύλλα τῆς παράξενης αὐτῆς ἐφημερίδος κυκλοφόρησαν στίς 21 Νοεμβρίου 1906, στίς 11 Δεκεμβρίου, στίς 21 Δεκεμβρίου μέ «ἔκτακτον φύλλον διαφημίσεων», καὶ τό τελευταῖο, διωδέκατο φύλλο, στίς 31 Δεκεμβρίου. Στό τελευταῖο φύλλο ὁ ἐκδότης Ἀλεξανδρος Ἀστέριος προβάλλει σέ ἀπολογισμό τοῦ 1906 τῶν ἑθνικῶν, διεθνῶν καὶ τοπικῶν γεγονότων. Ἐπομένως ἡ ἐφημερίδα κυκλοφόρησε σέ δώδεκα συνολικά φύλλα ἀπό 1 Ιουλίου 1906 ὥς 31 Δεκεμβρίου τοῦ ἵδιου ἔτους. Ἡ ἐφημερίδα φαίνεται ὅτι τυπωνόταν στό τυπογραφεῖο τῆς λαρισινῆς Μικρᾶς τοῦ Θρ. Γ. Μακρῆ –η ἀναγραφή σέ ἄκρη τοῦ 4ου καὶ 5ου φύλλου τῆς Μικρᾶς τοῦ Θρ. Γ. Μακρῆ.

Μᾶς ἐνδιαφέρουν διοισιένα χαρακτηριστικά δημοσιεύματα τῆς μικροοικοπικῆς αὐτῆς ἐφημερίδος, ἡ ὁποία σημειωτέον ὅτι ἐκδίδεται σέ μία κρίσιμη γιά τά ἑθνικά θέματα ἐποχή, διπος ἦταν τό Μακεδονικό, τό Κουτσοβλαχικό, τό Βορειοηπειρωτικό, τό Θρακικό. Στό πρῶτο φύλλο της ἡ ἐφημερίδα ἀσχολεῖται μέ τό Κουτσοβλαχικό, τό ὅποιο τό 1906, βρισκόταν σέ μία κρίσιμη καμπτή ἔξαιτίας τῆς δραστηριότητος τῶν Ρουμάνων στή Μακεδονία, τίνη Ἡπειρο καὶ τή Θεσσαλία πού εἶχε ὄδηγήσει, λίγο πρίν, στή διακοπή τῶν ἑλληνορουμανικῶν σχέσεων. Ὁ ἐκδότης καὶ ἀρθιογράφος Ἀλέξ. Ἀστέριος, δέν διστάζει, μιλονότι ἡ περιοχή τοῦ Αλμυροῦ κατοικεῖται ἀπό πολυάριθμους Βλάχους ύψισταμένους τή ρουμανική προπαγάνδα, νά ἐπιτεθεῖ κατά τής Ρουμανίας σέ δεύτερο μάλιστα τόνο ἔξαιτίας δχι μόνο τῆς δραστηριότητός της στόν βορειοελλαδικό χῶρο, ἄλλα καὶ τῶν ἀπειλῶν της καὶ ἄλλων μέτρων πού ἡ χώρα αυτή ἔλαβε σέ βάρος τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐγκατεστημένων σέ ρουμανικές πόλεις (βλ. ἐπί τοῦ προκειμένου: Εύ. Ἀβέρωφ Τοσίτσα, Ἡ πολιτική πλειορά τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ Ζητήματος. Τοίκαλα 1992, γ' ἔκδοση ΦΙΛΟΣ).

Γράφει, μεταξύ τῶν ἄλλων, ὁ ἀρθιογράφος: Δέν θέλετε νά πιστεύσητε (οἱ Ροιμάνοι), θρασεῖς, δτι δέν μᾶς ἐπιτρέπεται νά προδώσωμεν τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ ἀδελφούς ἡμῶν χάριν τῶν ὑλικῶν σημφερόντων τῶν αὐτόθι ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων: Κτιπάτε λυσιαδῶς. Ούχι, ποτέ δέν θά θυσιάσωμεν τήν ἑθνικήν ἡμῶν ἰδέαν, ὡς σεις πολλάκις συνειθύζετε, ὡς ἔξωνημένοι ἀγύρται. Ὁ Ἑλλην ἀει ἔθεσε ὑπεράνω τῆς ὑλῆς τό πνεῦμα καὶ διὰ τοῦτο δέν εἶναι ἐφημερος.... Στό δεύτερο φύλλο (1 Αὐγούστου 1906) ἡ ἐφημερίδα ἔχει θέμα της τό μακεδονικό, σέ μία ἐποχή πού ὁ Μακεδονικός Ἀγών βρισκόταν στήν ἀκμή του. Οἱ Βούλγαροι εἶναι ἀγριάνθρωποι, ἔχουν ἀντάξια κινέρηση πού ἐνθαρρύνει τίς ἀκρότητες τῶν πολιτῶν της σέ βάρος τῶν Ἑλλήνων τῆς Βάρνας: Οἱ Βούλγαροι ... τῆ ἐπινεύσει τῆς ἀντάξιας κινέρησης των, ἔξεδίωξαν δις ἄχρι τοῦδε, λιθοβολισμῷ, τόν Ἑλληνα ἱεράρχην Βάρνης. Πολλάκις δέ τοὺς ἀδπλους Ἑλληνας τῆς ἐπιχρατείας των κατέστρεψαν ἀπανθρώπως. Ἀλλη αὐτή ἀπόδειξις εἰς τό πεῖσμα τῶν ἐναντία διακρινούντων ὑποστηρικτῶν των δτι οἱ ἄθλιοι τοῦ Βόγια Μογγόλοι ἐπιζητοῦν τόν ἐκβούλγαρισμῶν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ Ἑλλήνων, τῶν ἀείποτε καὶ ἐν παντὶ ἀπρογνωσίαίν στοιχείων πολιτισμοῦ καὶ εἰνομίας. Ηράγμα τό ὅποιον ἐπεξῆ-

τησαν και εἰς τὴν Μακεδονίαν, χώραν ἐντελῶς ξένην αὐτοῖς και δὴ ὑπὸ ξένην κυριαρχιαν ... Ἐνθιμηθεῖτε τὰ τοιωκαὶ σαρίκια σας τότε, και τὰς τιάρας τοῦ Πάπα ἀργότερα. Ἀλλ' οἱ Ἑλληνες ποτὲ δὲν ἔπραξαν οὕτως, οὔτε και εἰς τὸ μέλλον θὰ πράξουν. Σᾶς τὸ διακηρύττομεν!

Οἱ Ἀλέξ. Ἀστέριος ἔννοει στὸ παραπάνω κείμενό του τοὺς ἀνθελληνικούς διωγμούς τῶν Βοιλγάρων στὴν Ἀνατολική Ρωμυλία, τὴν ἐκδιώξη τοῦ μητροπολίτου Βάρνας Νεοφύτου (Ιούν.-Ιούλ. 1906), τὴν προσπάθειά τους νά ἐκβουλγαρίσουν τοὺς ἐλληνικούς πληθυσμούς, σχέδιο πού θέλουν νά ἔφαρισουν στὴ Μακεδονία, μέ τὴν ὁποία οὐδεὶς ιστορικός δεσμός τους συνδέει. (Γιὰ τὰ γεγονότα στὴ Βάρνα βλ. Μ. Μαριφελάκης - A. Βακαλόπουλος, Αἱ προσφυγικαὶ ἐγκαταστάσεις ἐν τῇ περιοχῇ Θεσσαλονίκης, ἔκδ. I.M.X.A., Θεσσαλονίκη 1955, σσ. 18-19).

Τά διαδραματιζόμενα τραγικά γεγονότα στὴ Μακεδονία ἔφθαναν βεβαίως και στὸν Ἀλμυρό· ἔτσι τὴν 1 Ὁκτωβρίου 1906 ἡ ἐφημερίδα τοῦ Ἀλεξ. Ἀστερίου πληροφορεῖ τοὺς ἀναγνῶστες της γιὰ τὸ δολοφονία τοῦ μητροπολίτου Κορυτσᾶς Φωτίου, ἀλλά κάμει τὸ λάθος και αὐτή, δπως συνέβη και μέ ἄλλες ἀθηναϊκές ἐφημερίδες, νά θεωρήσει δολοφονηθέντα και τὸν μητροπολίτη Καστορίας Γερμανό Καραβίγγελη: Ἀκομη δὲν ἐπογγίσαμεν τὰ δάκρυνα μας διὰ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀρχηγῶν-ῆρώων Ἀρκοΐδα και Γαρέφη, πεσόντων «περὶ πάτρης» και ἡδη ἐτέρα ἀφοριμή μᾶς δίδετε νά θηνησομεν και ἀλλοις ἥρωαις-ἀρχηγούς τοῦ δούλου γένους τὸν Κορυτσᾶς Φώτιον και τὸν Καστορίας Γερμανό ...

Τό 1906 ἔξεδιώχθησαν ἀπό τὴν Ἀνατολική Ρωμυλία χιλιάδες Ἑλλήνων και πολλοί ἀπό αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν στὴ Νέα Ἀγχίαλο τοῦ N. Μαγνησίας. Ο ἀρθρογράφος ἔνημερόνει τοὺς ἀναγνῶστες γιὰ τὸ συλλαλητήριο πού δργανώθηκε στὸν Ἀλμυρό ὑπέρ τῶν προσφύγων τὴν Κυριακὴ 13 Ιουλίου 1906, ἀλλά και τὸν ἔρανο τῶν συμπολιτῶν του και τὸ πάνδημο μνημόσυνο ὑπέρ τῶν θυμάτων. Τὸ ψήφισμα τοῦ συλλαλητηρίου ἐκτυπωθὲν διενεμήθη εἰς δλα τὰ ἐν Εὐρώπῃ, Ἀμερικῇ και Ἀφρικῇ ἐλληνικὰ και φιλελληνικὰ κέντρα μὲ τὴν παρακλησιν δπως τὸ δημιουρεύσουν εἰς τὰς ἐπιχωρίους ἐφημερίδας πρὸς γνῶσιν τῶν πολιτισμένων τῆς οἰκουμένης, διότι και πρὸς ἐκείνοις ἀπειθήνετο, αὐτοῖς δὲ προπαντός, οἱ φιλελεύθεροι λαοί, πρέπει ν' ἀποισουν τὰ δίκαια παράπονα κατὰ τὸν ἀπὸ βιολῆα καννιβάλων. Διαπιστώνει κανεῖς ἀπό τὸ κείμενο αὐτὸ τὴν ἔθνική εὐαισθησία τῆς θεσσαλικῆς αὐτῆς πόλεως, ἀλλά και τὴν ἀλληλεγγύη τῶν πολιτῶν της πρός τοὺς κατατρεγμένους Θρακαδότες.

Ἡ ἐγκατάσταση τῶν προσφύγων τῆς Ἀγχιάλου στὸν Ἀλμυρό και τὴν περιοχὴ του προκάλεσε ἔντονες διαφωνίες: ὁ γνωστός ἀρχαιολογὸν N. Γιαννόπουλος ὑπεστήησε τὴν ἐγκατάσταση τοὺς στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀλμυροῦ και ὅχι στὴ σημερινὴ Νέα Ἀγχίαλο τοῦ N. Μαγνησίας, δπου ἐγκατεστάθησαν, ἐνδι ὁ ἐκδότης και ἀρθρογράφος Ἀλέξ. Ἀστέριος ὑπεστήησε δτι ὀφέλιμο γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἵταν νά ἐγκατασταθοῦν στὴ Μακεδονία και στὴ νότια Θράκη γιά νά ἐνισχύσουν τὸν ἐκεὶ Ἑλληνισμό ἔναντι τῶν ξένων ἐπιδιώξεων. Ἐτσι στὸ κύριο ἀρθρο τοῦ πέμπτου φύλλου, 11 Ὁκτωβρίου 1906, μέ τίτλῳ Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἀγχιαλιτῶν οἵχι ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔγραψε: ...δτι ὑπὸ ἔθνικὴν ἐποιην εἶναι ἀσύμφορος ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ και ἀλλαχοῦ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐγκατάστασις τῶν ἐκ Βοιλγαρίας και βιοείας Θράκης (Ανατολικῆς Ρωμυλίας) προσφύγων. Ηροτιμωτέρα εἶναι ὑπὸ πᾶσαν ἐποιην ἡ εἰς Μακεδονίαν και νοτίαν Θράκην ἐγκατάστασίς των πρὸς πύκνωσιν τοῦ ἐκεὶ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, και μετάδοσιν περισσοτέρου μένους ἐχθρικοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐπιδρομεῖς τοῦ Βορρᾶ, διότι βεβαίως δὲν πρόκειται μόνον περὶ τῆς σωτηρίας ὀλίγων χιλιάδων διοικήλων καταδιωκομένων, ἀλλά περὶ ὑπερισχύσεως ἐν χώραις διεκδικομέναις ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκείνων οἵτινες

κατεδίωξαν και τους πρόσφριγάς μας τοιάτους, και ήτις ίπερίσχυσις δέν θὰ σιντελεσθῇ βεβαίως μὲ τὴν ἐκεῖθεν ἀπομάκρυνον τὸν κρατούντων τὰς ἑθνικὰς ἐκεὶ ἐπάλξεις. Μάλιστα εὐχῆς καὶ ὑψίστης ἑθνικῆς ὁφελείας ἔργον ηθελεν εἰσθαι, ἐὰν οὐχὶ μόνον τοὺς ἐκεὶ νὰ συγχρατόμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐλευθέρας μεταναστεύοντας εἰς Ἀμερικὴν ἡ ἀλλαχοῦ νά εὑρίσκωμεν τρόπον νά τοὺς μετοχετεύομεν ἐκεῖ.

Ο Ἄλεξ. Ἀστέριος ἀσχολήθηκε, ωσάρτως, καὶ μέ τὸ βορειοηπειρωτικό ζήτημα ποὺ καὶ αὐτὸ βρισκόταν σέ κρισμη καμπή, δοθέντος, διτὶ εἰχαν ἀρχίσει οἱ διεργασίες στοὺς κύκλους τῶν Μ. Δινάμεων τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους, πού τελικῶς καὶ ὅδηγησαν στὸ πρωτόκολλο τῆς Φλωρεντίας (Δεκέμβριος 1913) στὴν ἴδρυση του μέ τὴν παραλληλη κατάφρωη ἀδικία σέ βάρος τῆς Β. Ἡπείρου. Ἔτσι, στὸ ἔβδομο φύλο της ὁ ἐκδότης ἀσχολεῖται μέ τὴν Β. Ἡπειροῦ στὸ κύριο ἄρθρο του πού τυλιφοροῦνταν Ἡπειρος καὶ Ἀλβανία. Στὸ ἄρθρο αὐτὸ ὁ Ἄλεξ. Ἀστέριος συζητεῖ τὰ περὶ τοῦ ἀλβανικοῦ ζητήματος σέ μία ἐποχὴ πού βρίσκεται σέ ἔξαρση ὁ ἀλβανισμός καὶ οἱ Μ. Δινάμεις σχεδιάζουν τὴν ἴδρυση τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τὸ ἐπέτυχαν τελικῶς. Ο συντάκτης τοῦ ἄρθρου γνωρίζει πολὺ καλά τὰ πράγματα, κατηγορεῖ μάλιστα ἐκείνους πού προσπαθοῦν νά πείσουν διτὶ οἱ γεωγραφικοὶ ὅροι Ἀλβανία καὶ Ἡπειρος ταυτίζονται καὶ διτὶ η Ἡπειρος εἶναι μία νότια ἐπαρχία τῆς Ἀλβανίας διποὺς ἡ Γκεκαρία εἶναι βόρεια. Ἀπό τὴν ἄλλη, σινεχίζει ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου, ὑπάρχει ἡ φανατικὴ μερίδα τῶν μεγαλοϊδεατῶν πού θεωρεῖ διτὶ Ἡπειρος καὶ Ἀλβανία πρέπει νά ἐνταχθοῦν στὸ ἐλληνικό κράτος ὑπό τὴν δονομασία Ἀλβανία θέλοντας, τοιουτορόπως, νά κολακεύσουν τοὺς Ἀλβανούς. Καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ μέγα λάθος τους, γράφει ὁ Ἄλεξανδρος Ἀστέριος, ἀφοῦ οἱ δύο αὐτές γεωγραφικές περιοχές οὐδεμίᾳ ἴστορικὴ ἡ ἄλλη σχέση ἔχουν ἡ μία μέ τὴν ἄλλη, ἀφοῦ ἡ προεία τους ηταν στὴν προοπτικὴ τοῦ χρόνου πολὺ διαφορετική: ἡ Ἡπειρος, ἀσφαλῶς, ἐλληνικὴ καὶ ἡ Ἀλβανία πού, ἐδῶ καὶ 500 χρόνια ἔχοντας γνώρισμα τὸν μωαμεθανισμὸ ἥκολουθησεν ἀντίθετον πρὸς τὸν Ἐλληνισμὸν δρόμον, ὁ διποὺς μάλιστα Ἐλληνισμὸς οὐδέποτε ἐπανσεν οὔτε θὰ παύῃ νὰ παρέχῃ πᾶσαν ἀδελφικὴν εἰλικρινῆ ἀρωγῆν, διότι περισσότερον παντὸς ἄλλου γείτονος –ψευδοενδιαφερομένου– ημεῖς σινεισθανόμεθα τὸν ἐκ τῆς ἀποικείας ἀδελφοῦ πόνουν. Ο Ἄλεξ. Ἀστέριος ἐδῶ παρουσιάζεται τῷ ὄντι προφητικός καὶ ἐκφράζει, ἐπιπλέον, τὴν ἀπομίνα του πῶς ὁ ἀλβανικός λαός διεκδικεῖ τὴν Ἡπειρο, ὁ διποὺς οὔτε καὶ αὐτὸς γνωρίζει διατὶ μᾶς ητεῖ τοιοῦτόν τι... Καὶ λυπεῖται διτὶ στὴν Ἀθήνα κυκλοφοροῦσαν γεωγραφικές καὶ χάρτες διποὺ δὲ γεωγραφικός ὅρος Ἡπειρος ἀντικαθίσταται μέ τὸ Ἀλβανία. Ο αὐτὸς ἀρθρογράφος ἐπισημαίνει τὰ σχέδια Αἰστριακῶν καὶ Ἰταλῶν ποὺ ὑποβλέποντι τὴν Ἀλβανία καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀλβανοποιήσουν, στὴ σινεχία, καὶ τὴν Ἡπειρον «τὴν καθαρῶς ἐλληνικὴν ταύτην χώραν». Καὶ εἶναι ἀληθεῖα διτὶ, ὡς τὸ 1913, ἔτος ἴδρυσεως τοῦ νεόκοπου ἀλβανικοῦ κράτους σκληρός ηταν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο αὐτῶν δινάμεων, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, μέ τὴν πρώτη νά ἔχει κερδίσει καὶ νά ἔχει ἐπιβάλει ὡς τὸ 1940 τὴ δική της πολιτικοοικονομική παρουσία στὴν Ἀλβανία. Γιὰ δῆλα τὰ ἀνωτέρῳ βλ. Κ. Α. Βασαλόπουλος, Ἡπειρος. Ιστορία τοῦ Βορείου Ἐλληνισμοῦ, ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992.

Στὸν ἀπολογισμὸ τοῦ 1906 ὁ Ἄλεξ. Ἀστέριος μᾶς πληροφορεῖ διτὶ κάτοικοι τοῦ Ἀλμυροῦ, Ἡπειρῶτες τὴν καταγωγή, εἶχαν σινεκῆσει τὸν «Ἡπειρωτικὸν Σύλλογον Πύρρος ὁ Ἀετός» μέ πρωτοβουλία τοῦ Ἡπειρῶτον ἱατροῦ Εὐσταθίαδον, τοῦ ὑπέρ πατρίδος ὑποστάντος ἐμπόρου Γ. Πλάκα μέ σκοπὸ τὴ στήψη τῶν σιμπαταριωτῶν τους δυστυχῶς ὁ Σύλλογος αὐτὸς δέν εὐδοκίμησε. Παρηγορεῖται, ωστόσο, ὁ Ἄλ. Ἀστέριος ἀπό τὴ δραστηριότητα ποὺ εἶχε ἀναπτύξει στὸν Ἀλμυρὸ ὁ μακεδονικός σύλλογος «Μέγας Ἄλεξανδρος». Ο σύλλογος αὐτὸς εἶχε ἴδρυθει μέ πρωτοβουλία τοῦ ἐν

Βόλφ Μακεδονικοῦ Σωματείου πού ἐκπρόσωποί του ἐπισκέψθηκαν τὸν Ἀλμυρό, διού πατούκονταν πολλοί Μακεδόνες καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Παντελῆ Παπαδοπούλου καὶ τοῦ ζωγράφου Ἀποστολίδη ἴδρυσαν τὸν ὡς ἄνω σύλλογο. Στόν Ἀλμυρό δραστηριοποιοῦνταν γιὰ τὰ ἔθνικά θέματα καὶ πατριωτικό σωματεῖο ὑπό τὴν ἐπωνυμία «Τμῆμα τῆς Ἐταιρείας Ἐλληνισμός» τὴν πρωτοβουλία τῆς ἴδρυσεώς του εἶχαν ὁ ἴδιος δ Ἀλέξ. Ἀστέριος, ὁ παλαιμάχος πολιτευτής Φύλων καὶ δ Ἡπειρώτης τὴν καταγωγὴν Ἑύσταθιάδης. Τό σωματεῖο αὐτὸ δραγάνωσε τρεῖς ἑκδηλώσεις; τὴν πρώτη μὲ ἀφορμὴ τὴν Ἀλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μὲ τὴ συμπλήρωση ἔτους ἀπό τὴν ἴδρυση του, τὴ δευτερη κατά τὸν διωγμὸν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν Βοιλγαρίᾳ διογενῶν μὲ τὴν δραγάνωση συλλαλητηρίου, τὴν ἑκδοση ψηφίσματος καὶ τὴν διογάνωσιν εὐεργετικῆς θεατρικῆς παραστάσεως; ἡ τρίτη ἑκδηλώση ἀφοροῦσε σὲ ποιητική ἑστεργίδα μὲ τὴν εἰκασία τῆς ἐντεῦθεν διελεύσεως τοῦ τυφλοῦ ποιητοῦ Τραγιτακούλουπούλου τῆς ὅποιας τά ἔσοδα διετέθησαν ὑπέρ τοῦ στόλου. Ἐκπρόσωπος τοῦ συλλόγου παρέστη μάλιστα καὶ στὴν Ἐθνική Διάσκεψη τῶν Ἀθηνῶν.

Αὗτὴ εἶναι ἐν δλίγοις ἡ ἱστορία τῆς μικρῆς αὐτῆς ἐφημερίδος τῆς θεοσαλικῆς ἐπαρχίας, διού ὑποτυπώνεται ἡ ἀγωνία ἀνησύχου πολιτῶν τῆς γιά τὴν πορεία τῶν ἔθνικῶν μας θεμάτων, τοῦ μακεδονικοῦ, τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ, τοῦ θρακικοῦ, τῆς προετοιμασίας τῆς χώρας γιὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους.

Τὴν ἐφημερίδα αὐτὴν παρουσιάσε στὸ ἔνθετο τῆς ἱστορικῆς ἐφημερίδος τοῦ Βόλου *H Θεοσαλία* μὲ τίτλο «Διαδρομές» δ κ. Βίκτωρ Κοντονάτοις, πρόεδρος τῆς Φιλαράχαιον Ἐταιρείας Ἀλμυροῦ «Οθρυζ» καὶ οἱ συνεργάτες του κ.κ. Ἀνδρέας Τρέσκας καὶ Γιάννης Μπίσδρας –Κυριακή 15 Φεβρουαρίου 2004-, ἀφιέρωμα *Ο Τύπος* τοῦ Ἀλμυροῦ. Ἀπό τὸ ἀφιέρωμα αὐτὸ ἐλήφθησαν καὶ οἱ παραπάνω πληροφορίες.

Πανεπιστήμιο Θεοσαλικού

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

#### ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΜΑ

Κατά την αναζήτηση ανεκδότων εγγράφων<sup>1</sup>, ελληνικῶν καὶ τουρκικῶν, της νεότερης ιστορίας της Μακεδονίας εντοπίσαμε σε παλαιοπωλείο της Κωνσταντινουπόλεως, μεταξύ ἀλλων εγγράφων, δύο ἔγγραφα που αφοροῦν τη Δράμα.

Το πρώτο ἔγγραφο αναφέρεται σε μίσθιση εργαστηρίου, που συντάχθηκε από

1. Καρπός των αναζητήσεών μας από επισκέψεις σε οικίες κυρίως προσφύγων, που εἶχαν την ευγενή καλοσύνην να μας δοφύσουν ἔγγραφα ἢ να μας παρέχουν φωτοαντίγραφά τους, από αγορές σε παλαιοπωλεία της Κωνσταντινουπόλεως καὶ από το Μπιτ-παζάρ Θεοσαλικούς, παρουσιάσαμε τις εξής μελέτες: α) «Δύο ἔγγραφα (πωλητήριο-εξοφλητικό) από το Σκοπό της Ανατολικῆς Θράκης», *Ιερό Θράκης 1* (2001) 215-220. β) «Ανέκδοτο πωλητήριο ἔγγραφο της κοινότητας Βογδάντας (Γενγελή), Μακεδονικά 33 (2001-2002) 327-331. γ) «Πατριαρχική Εγκύλιος του Ιωακείμ Γ' προς τὸν μητροπολίτη Κασσαρείας Γερβάνιο περὶ εκκλησιαστικῶν δικαιῶν καὶ προνομοῖον», *Ηράκτικα A' Πανελλήνιον Επιτημμονικὸν Συνεδρίου: Καππαδοκία: Ιστορία, Θεολογία, Παιδεία, Πολιτισμός* (22-24 Σεπτεμβρίου 2000), Θεοσαλικού 2002, σσ. 305-324. δ) «Ο κανονισμός των Ελληνικού Μαθητικού Μορφωτικού Συλλόγου “Ο Φοίνιξ” της Μεγάλης του Γένους Σχολής» [ιπτό ἑκδοση στα πρωτεικά της ημερίδας που διογάνωσε η Εταιρεία Μελέτης της καθ' ημάς Ανατολής (30 Νοεμβρίου 2002) με θέμα: «Η Μεγάλη του Γένους Σχολή. Ιστορία καὶ προσφορά»]. ε) «Ἐκδρομή των τελευτοίων του Α' Γυμνασίου Θηλέων Θεοσαλικούς στην Αδριανούπολη κατά τὸ έτος 1952», εφημ. *Ο Πολίτης* (Αθήνα) Ιούνιος 2002, αριθ. φ. 422, σ. 10.

τον συμβολαιογράφο Βασίλη Δημητρέσσα, στο συμβολαιογραφείο του στη Λράμα, την 28η Απριλίου 1917. Είναι γραμμένο με μαύρη μελάνη σε ένα φύλλο και έχει διαστάσεις 28,5×20,5 εκ. Το έγγραφο είναι λίγο κατεστραμμένο στις άκρες. Το κείμενο καταλαμβάνει τις δύο όψεις του φύλλου και η γραφή του είναι καλλιγραφική, δίχως ορθογραφικά λάθη. Επάνω στη μέση φέρει τον αριθμό 2532. Προφανώς πρόκειται για τον αριθμό πρωτοκόλλου. Το συνέταξε ο ίδιος ο συμβολαιογράφος.

Ο τύπος αυτός της σύνταξης των συμβολαιογραφικών πράξεων χρησιμοποιείται στη Λράμα καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Από το έγγραφο μαθαίνουμε ότι ο Αχμέτ Δζεβδέτ, γιος του Χατζή Σαλήχ, τέως κάτοικος Δράμας<sup>2</sup>, έμπορος, όρισε από την Κωνσταντινούπολη πληρεξούσιο τον Αχμέτ βέη, γιο του Χουσέΐν βέη, κτηματία, κάτοικο Δράμας, να νοικιάσει το εργαστήριό του, που βρισκόταν στην οδό Βενιζέλου<sup>3</sup> της Δράμας, από 1 Μαρτίου 1917 και για τέσσερα χρόνια, στον Κωνσταντίνο Μακρίδη, κάτοικο Δράμας, αντί του ποσού των 2.800 δραχμών. Ο Αχμέτ Δζεβδέτ, πων τη σύνταξη του παρόντος συμφωνητικού, έστειλε πληρεξούσιο έγγραφο, που συντάχθηκε στην Ελληνική Πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης το 1914<sup>4</sup>. Το έγγραφο συντάχθηκε ενώπιον του πληρεξούσιου Αχμέτ βέη γιου Χουσέΐν βέη, του Κωνσταντίνου Μακρίδη, ενοικιαστή, των μαρτύρων Γεωργίου

2. Για τους Τούρκους της Δράμας βλ. Ν. Φιλιππίδης, «Περιήγησις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαρχῶν Δράμας, Ζίγνης καὶ Ἐλευθερούπολεως», *Παρνασσός* 1 (1877) 126-127· Ν. Σχινάς, *Οδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου, Νέας Όροςθετικῆς Γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας*, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1886, σσ. 448-449· Β. Πασχαλίδης, «Ο τουρκικός κώδικας τοῦ Δήμου τῆς Δράμας», *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον* (Ν. Σφενδόνη), Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 181-184· Β. Χατζηθεοδωρίδης, *Η Δράμα των 20ού αιώνα. Αναδρομὴ στο χώρο, στο χρόνο καὶ στοὺς ανθρώπους*, Δράμα 2001, σσ. 59-60.

3. Για την οδό Βενιζέλου βλ. ενδεικτικά Δ. Αναγνωστόποντος, «Η γειτονιά στην Παλαιά Δράμα (δεκαετίες '30, '40)», Γ' Επιστημονική Συνάντηση, Δράμα 21-24 Μαΐου 1998. *Η Δράμα καὶ η περιοχὴ τῆς. Ιστορία καὶ πολιτισμός*, τόμ. Γ' 2, Δράμα 2002, σ. 456.

4. Ο Αχμέτ Δζεβδέτ εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη πιθανόν το 1913 ή 1914, έτη κατά τα οποία οι ομόθυροικοι του της Μακεδονίας μετανάστεισαν στην Τουρκία. Για τις μεταναστώσεις των μουσουλμανικών στην Τουρκία στην περίοδο 1913-1930, ο πόνος και η δόξα, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 113-129· τον ίδιον, «Μετακινήσεις πληθυσμών μετά τους βαλκανικούς πολέμους. Η περίπτωση των Μουσουλμάνων της Μακεδονίας (1913-1914)», *Ελληνικὴ Ιστορικὴ Εταιρεία. Πρακτικά ΙΖ' Πανελλήνιου Ιστορικού Συνεδρίου (31 Μαΐου - 2 Ιουνίου 1996)*, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 317-332. Για την περιοχή του Κιλκίς βλ. Π. Βαλσαμίδης «Ηροισμηγάκες εγκαταστάσεις στο Κιλκίς καὶ τὴν περιφέρειά του», *Μακεδονικά* 32 (1999-2000) 220-221, 229-230. Την περίοδο αυτή, λόγῳ της εν γένει καταστάσεως, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το τουρκικό έδαφος και να έρθουν Έλληνες πρόσφυτες στην απελευθερωμένη Μακεδονία. Βλ. Οἱ διωγμοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν Θράκῃ καὶ Μικρασίᾳ: αἰνθεντικαὶ ἐκθέσεις καὶ ἐπίσημα κίμενα. Ἐκκλησίους πρὸς τὸ ἔλληνικὸν γένος καὶ τὴν δημόσιαν Γνόμην τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἐκδίδεται ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν τῶν ἐν Μυτιλήνῃ Μικρασιατῶν προσφίγων, ἐν Ἀθήναις 1915· Υπουργεῖον ἐπὶ τῶν Ἐξοπερωτῶν. Οἱ ἀνθελληνικοὶ διωγμοὶ ἐν Τουρκίᾳ ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Ἐνιρωπαῖκου πολέμου (Κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐκθέσεις τῶν πρεβειῶν καὶ προξενικῶν ἀρχῶν), ἐν Ἀθήναις 1917· Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, *Μαΐην Βίβλος· διωγμῶν καὶ μαρτυριῶν τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἐλληνισμοῦ, ἐν Κωνσταντινούπολει 1919· Patriarcat Oecuménique, Statistique des expulsions des populations Grecques de la Turquie durant les guerres balkaniques et Européenne, Constantinople 1920· Οἱ ἀνθελληνικοὶ διωγμοὶ ἐν Τουρκίᾳ ἀπὸ τοῦ 1908 μέχρι τοῦ 1921 ἐνώπιον τῆς Γ' ἐν Ἀθήναις Εθνοσυνελεύσεως (Συντριβάσις 5, 6 καὶ 8 Ἀπριλίου 1921), ἐν Ἀθήναις 1921*.

Αλεξιάδη και Ηλία Θεοδώρου, παντοπωλών, κατοίκων Δράμας. Η ενοικίαση του εργαστηρίου συμφωνήθηκε μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών και το σχετικό έγγραφο υπεγράφη από τους ανωτέρω στην ελληνική, ενώ ο Αχμέτ βέης υπέγραψε στην τουρκική. Τη μετάφρασή του ανέλαβε ο Θωμάς Μπατζάκης, ποτοποιός, κάτοικος Δράμας.

Το δεύτερο έγγραφο πιστοποιεί πράξη κληρονομικής μεταβιβάσεως αγρού. Συντάχθηκε στη Δράμα την 3η Νοεμβρίου 1919 στο μεταφραστικό γραφείο του Σπύρου Αλεντρά. Το έγγραφο είναι μονόφυλλο με διαστάσεις 29,5×19,5 εκ., βρίσκεται σε πολύ καλή κατασταση και η όλη εμφάνισή του είναι αρκετά καλαίσθητη.

Πρόκειται για έγγραφο έντυπο που συμπληρώνεται και προφανώς ο τύπος αυτού του εγγράφου χρησιμοποιήθηκε στη Δράμα μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας (1912), καθώς και στα μετέπειτα χρόνια. Το κείμενο έχει συμπληρωθεί με μαίων μελάνη από τον ίδιο μεταφραστή, αφού πρώτα ανέτρεξε στο κτηματολόγιο της Δράμας, και καταλαμβάνει την εμπόσθια όψη. Στην επάνω δεξιά γωνία γράφει: Ἀριθμός 804. Είναι εινανάγνωστο και καλοσυνταγμένο. Το έγγραφο πιστοποιεί τα παρακάτω: ο Χατζή Σαλήγη Αγά Ζατέ Αχμέτ εφένδη μετά τον θάνατο του πατέρα του κληρονόμησε αγρό εκτάσεως ενός στέμματος αξίας 250 γροσίων, που βρισκόταν στην τοποθεσία Γενή Τσιφλίκ Γιολούντα ή Τεπέταγλέρ της Δράμας και συνόρευε ανατολικά και αρκτικά με τον αγρό του Μπαϊρακλή Κιούλον Μεχμέτ Εφένδη, δυτικά με τον αγρό των κληρονόμων του Αλή Τσαούς και μεσημβρινά με δρόμο. Το έγγραφο υπογράφει ο διειθυντής του μεταφραστικού γραφείου.

Στη συνέχεια δημιουργίουμε τα έγγραφα όπως αυτά έχουν συνταχθεί:

## 1

Ἀριθ(μός) 2532

*Μίσθισης ἐργαστηρίου δραχ(μῶν) 2800<sup>δ</sup>*

Ἐν Δράμᾳ καὶ ἐν τῷ συμβόλαιοι γραφείῳ μου κειμένῳ / τῇ ἐπὶ τὸν ὁδὸν Βασιλίσσης Σοφίας καὶ Ἐλένης οἰκίᾳ τῆς Μου/σούλμανικῆς σχολικῆς κοινότητος<sup>δ</sup> σήμερον τὴν εἰκοστήν / ὁδόντην Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ἐννεακοσιοστοῦ (ἔτους διεγράφη) / δεκάτου ἑβδόμου ἔτους ἡμέραν Παρασκευήν ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ συμβόλαιοι γράφου

5. Στο επάνω μέρος, στη δεξιά μεριά των εγγράφων, υπάρχουν δύο χαρτόσημα των 50 λεπτών (Ελληνικής Λιοτήσεως) και ένα δικαστικό ἐνσημό των 25 λεπτών, τα οποία φέρουν δύο αποτυπώματα της σφραγίδας του συμβόλαιοι γράφου.

6. Την περίοδο αυτή στη Δράμα λειτουργούσαν τοιχική αστική σχολή και παιθεναγωγείο. Για τη μόδφωση των Ελλήνων ένα ημιγυμνάσιο, ένα εξατάξιο παρθεναγωγείο και ένα νηπιαγωγείο. Η Δράμα είχε συνολικό πληθυσμό 8.894 το 1914, από τους οποίους οι 3.449 ήταν Ελλήνες (1.741 ανδρες και 1.708 γυναίκες = 767 οικογένειες), οι 4.797 Μονοσούλμανοι (2.432 ανδρες και 2.365 γυναίκες = 969 οικογένειες) και οι 628 Εβραίοι (314 ανδρες και 314 γυναίκες = 123 οικογένειες). *Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, Γενική Λιοτήσης Μακεδονίας*, φακ. 12, πίναξ ἐμφανίνων τάς ἐν τῇ Υποδιουκήσει Δράμας ὑπαγομένας πόλεις, κώμας και χωρία μετά τὴν τυχόν ἐν αἴταις ἐγκατεστημένων Ἀρχαν, Δράμα 24 Νοεμβρίου 1914, σ. 3 και πίναξ ἀπαριθμήσεως κατοίκων περιφερείας Δράμας, Δράμα [1914], σ. 44. Πρβλ. *Γενική Διοίκησης Μακεδονίας συλλογὴ ὀργανικῶν διατάξεων, ἐργαστηρίων, διαταγῶν καὶ ὁδηγιῶν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Μακεδονίας ἐκδοθέντων κατα τὸ ἔτος 1914*, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1914, βλ. Νομός Δράμας, Υποδιοικητής Δράμας. Για τον πληθυσμό της Δράμας γενικότερα βλ. Σχινάς, ὀ.π., σσ. 448, 481 · Δ. Φιλιππίδης, *Η Μακεδονία ιστορικῶς ἐθνολογικῶς, γεωγραφικῶς στατιστικῶς*, ἐν Ἀθήναις 1906, σ. 74 · Α. Αρβανίτης, *Η Μακεδονία εἰκονογραφημένη*, ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 130 · Α. Χαλκιόπουλος, *Η Μακεδονία, ἐθνολογικὴ στατιστικὴ τῶν βιλαετῶν Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου*, ἐν Ἀθήναις 1910, σ. 66.

και κατοίκουν Δράμας Βασιλείου Δημητρέσσα και τών γνωστῶν μοι ἐνηλίκων πολιτῶν / ἐλλήνων καὶ μὴ ἔξαιρετέων μαρτύρων Γεωργίου Ἀλεξιάδη καὶ / Ἡλία Θεοδώρου ἀμφοτέρων παντοπολῶν καὶ κατοίκων Δράμας ἐνεφανίσθησαν οἱ γνωστοί μοι καὶ μὴ ἔξαιρετέοι ἀφ' ἐνός ὁ / Ἀχμέτ βέης νιός τοῦ Χονσεῖν βέης κτηματίας κάτοικος / Δράμας ἐνεργών ἐν προκειμένῳ ὡς πληρεξούσιος τοῦ Ἀχμέτ / Δζεβδέτ νιοῦ τοῦ Χατζῆ Σαλήγη ἐμπόρου κατοίκουν τέως Δράμιας καὶ νῦν Κωνσταντινούπολεως δυνάμει τοῦ ἐν κυριῳ/μένῳ ἀντιγράφῳ ἐπισυναπτομένου ὑπὸ ἀριθμόν 11352 ἐνδε/κα χιλιάδες τριακόσια πεντήκοντα δύο τοῦ ἔτοις 1914 πληρεξούσιον ἐγγράφου<sup>7</sup> τοῦ Προξενικοῦ γραφείου τῆς ἐν Κων/σταντινούπολει Ἑλληνικῆς Πρεσβείας γνώστης τῆς Τουρκικῆς, οὐχί δέ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς μετά τοῦ γνωστοῦ τῶν γλωσσῶν τούτων γνωστοῦ μοι χριστιανοῦ καὶ μὴ ἔξαιρετέον / διερμηνέως τῆς ἐμπιστούσης τοῦ Θωμᾶ Μπατζιάκη ποτοπού/οῦ κατοίκουν Δράμας δύνωκαστρα ἐπί τοῦ Ιεροῦ Εναγγελίου ὅτι θά διερμηνεύσῃ πιστώς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνω ἐκ τῆς / τουρκικῆς εἰς τὴν ἐλληνικήν καὶ τάναταλη τό περι/εχόμενον τοῦ παρόντος καὶ ἀφ' ἐτέρους ὃ Κωνσταντίνος / Μαχρίδης παντοπόλης κάτοικος Δράμας καὶ / συνωμολόγησαν τὰ ἔξης: ὁ Ἀχμέτ βέης ὑπὸ τὴν ἄλινη ιδιότητά του ἐδήλωσεν ὅτι τὸ ἐν ὅδῷ Βενιζέλουν τῆς πόλεως Δράμας κεμένον ἐργαστήριον / τοῦ ἐντολέως του τό συνορεύον μέδόν, ἐργαστήριον ἐκμιθωτοῦ, ἐργαστηρίου καὶ πανδοχείον<sup>8</sup> / Χονσεῖν ἐφένδην ἔξεμισθωσε πρός τὸν Κωνσταντίνον Μαχρίδην ἐπί τέσσαρα συνεχῆ ἔτη ἀρχόμενα ἀπό πρώτης Μαρτίου ἐνεστάτως ἔτους ἀντισυμπεφωνημένου / ὀλικοῦ μισθόματος λιρῶν τουρκίας χρυσῶν ὄγδο/ήκοντα ὑπολογισθεισῶν ὑπὸ τῶν συμβαλλομένων / διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ τέλοντος χαρτοσήμων εἰς δραχμᾶς / δύο χιλιάδας ὀκτακοσίας (2800) πληρωτέον ὑπὸ τοῦ / μισθωτοῦ τῷ ἐκμιθωτῇ ἐν Δράμα εἰς δέκα ἔξι ἵσας κατά τριμηνίαν προπληρωτέας δόσεις εἰς λίρας / τουρκικάς χρυσάς ἀπαραδέκτου δύντος παντοῦ ἄλλουν / νομίσματος. Ἐκ τῶν δόσεων τούτων αἱ δύο πρῶται ἐκ / λιρῶν τουρκίας χρυσῶν δέκα κατεβλήθησαν ἢδη τῷ ἐκμιθωτῇ ὑπὸ τοῦ μισθωτοῦ μετρητάς πρότερον καὶ / οἱ συμβαλλόμενοι ὄμοιλόγησαν. Ἡ κατά τὸν νόμον περὶ / ἔξώσεως δυστροποίητων μισθωτικήν ἀγωγή ἔξώσεως τοῦ / μισθωτοῦ ἐκ τοῦ μισθίου θά ἐκδικάζονται ὑπὸ τοῦ Ἐφετείου Δράμας, ὁ δέ ὁ Κωνσταντινίος Μαχρίδης ἐδήλωσεν ὅτι ἀπεδέχθη ἀπαντα ανωτέρων. Ἐφ' ὃ συνετάχθη τὸ παρόν, ὅπερ ἀναγνωσθέν / εὐκρινῶς εἰητάσθω εἰς ἐποίκουν πάντον καὶ διερμηνυθέντων καὶ βεβαιωθέν ὑπεγράφη παρόλων καὶ ἐμοῦ τοῦ Ἀχμέτ βέης νιοῦ τοῦ Χονσεῖν / βέης ὑπογράψαντος τονυχιστή.

οἱ Συμβαλλόμενοι  
ὑπογραφή τουρκιστί<sup>9</sup>  
Κ (κωνσταντίνος) Μαχρίδης  
ὁ Διερμηνέας Θωμᾶς Μπατζιάκης  
οἱ Συμβολαιογράφος Β(ασιλείος) Δημητρέσσας  
ἀκριβές ἀντίγραφον  
Ἐν Δράμα αὐθημερόν  
οἱ Συμβολαιογράφος<sup>9</sup>  
Σφραγίδα<sup>10</sup>

οἱ Μάρτιρες  
Γ(εωργίος) Ἀλεξιάδης  
Ἡλίας Θ. Θεοδώρου

7. Λεν ἔχοντες στη διάθεσή μας το ἐγγραφο.

8. Τέλος τῆς σελίδας.

9. Υπογράφει ο Βασίλης Δημητρέσσας.

10. Η σφραγίδα είναι κυκλική και στην περιφέρειά της γράφει: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΗΜΗΤΡΙΣΣΑΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΙ ΡΑΜΑΣ, ενώ στο κέντρο υπάρχει το Ελληνικό Εθνόσημο με τη βασιλική

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ<sup>11</sup>

Ο

## ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΡΑΜΑΣ

Πιστοποιεῖ δτ:

Καθ' ἀ προκύπτει ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθμ(όν) 8 καὶ ἀπό 10 Σεπτέμβριον 1323/1907 / ἐπισήμου πρᾶξεως κληρονομικῆς μεταβιβάσεως κατακεχωρημένης ἐν / 6 στήλῃ τῆς 188 σελίδος τοῦ ὑπ' ἀριθμ(όν) ταξινομήσεως 7 καὶ ἀπό / 14 Φεβρουαρίου 1322/(1)907 μέχρι 15 Ιουνίου 1324/1908 τηρηθέντος βιβλίου πρακτικῶν τοῦ / Κτηματολογίου Δράμας ἀνὴρ, (μέχρι τῆς 3 Οκτωβρίου 1912, δτε κατελύθη ἐν Δράμα / τό Τουρκικόν Καθεστώς) ὡς μή καθαρά ἴδιοκτησία, ἵτοι κατά διηνεκή νομίν (τεσσαρ/ροιν, ἔξουσίασν) εἰς τὸν Χατζῆ Σαλή Άγα Ζατέ Άχμετ ἐφένδη/ ἀγρός (ἐκ τῆς κατηγορίας τῶν ἀφειρωμένων γαιῶν (ἔραξι Μεβκονφέ) / ἀξίας κατ' ἐκτίμησιν (250) γροσίσιν, ἐκτάσεως ἐνός (1) στρέμμα/τος / παλαιοῦ κείμενος ἐν τῇ τοποθεσίᾳ «Γενῆ Τσιφλίκ Γιολιοντά ή Τεπέταγηλέ» / τῆς Δράμας καὶ συνορευόμενος ἀνατολικῶς καὶ ἀρκτικῶς μὲ τοῦ / Μπαϊζακῆ Κιούλοῦ Μεχμέτ ἐφένδη τὸν ἀγρόν, δυτικῶς μὲ τὸν / ἀγρόν τῶν κληρονόμων τοῦ Ἀλῆ Τσαούς καὶ μεσημβρινῶς μὲ τὸν δρόμον / καθόσον περιῆλθεν αὐτῷ ἐκ κληρονομίας παρὰ τοῦ πατρός / τοῦ Χατζῆ Σαλή Άγα ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Πρός πίστωσιν τούτου ἔξεδόθη τὸ παρόν πιστοποιητικόν τῇ αἰτήσει του.

Ἐν Δράμα τῇ 3 Νοεμβρίου 1917<sup>12</sup>

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ

Σπύρος Γ. Άλενηρᾶς<sup>13</sup>

Σφραγίδα<sup>14</sup>

Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών

ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΒΑΛΣΑΜΙΔΗΣ

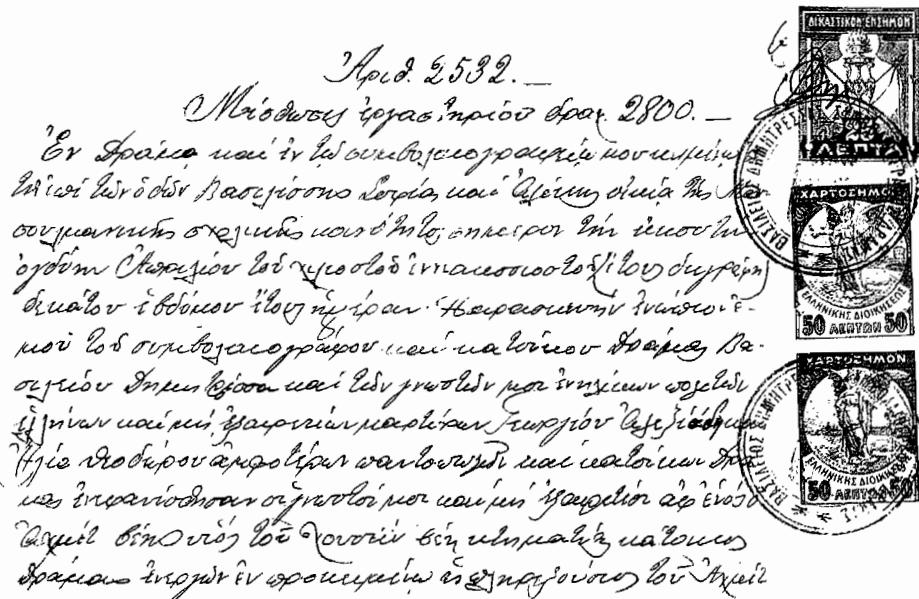
κορδόνια. Στο τέλος του εγγράφου, στην αριστερή γωνία, υπάρχει επικάθωση του Πέμπτου Συμβολαιογραφείου Πέρα, στην τουρκική γλώσσα, του έτους 1929 ως εξής: *Türkçeye tercumesinin bir sureti / 5396 numara ile verildi / 9 Nisan 1929* (Δοθήκε στο ενδιαφερόμενον ἐναντίγραφό του στην τουρκική με υπ' αριθμόν 5396, την 9η Απριλίου 1929). Επιστινάπτεται χαρτόσημο (τουρκικό) των 10 παραδίων, σφραγισμένο από το Πέμπτο Συμβολαιογραφείο του Πέρα Κονσταντινούπολεως και υπογράφεται από τον συμβολαιογράφο. Η σφραγίδα είναι κινηλική. Στην περιφέρειά της γράφει: *TÜRKİYE CUMHURİYETİ BEYOĞLU BESİNÇİ NOTERİ* (Τουρκική Δημοκρατία Πέμπτο Συμβολαιογραφείο Πέρα) και στο μέσον: *BEYOĞLU P. HALİM* (Πέρα Π; Χαλίμ).

11. Στην αριστερή γωνία του εγγράφου υπάρχει χαρτόσημο 1 δραχμής (Ελληνικής Λιοτικής σεως) και στη δεξιά γωνία δικαστικό ἐνοπλο των 25 λεπτών. Έκαστο φέρει αποτύπωμα της σφραγίδας του συμβολαιογραφείου.

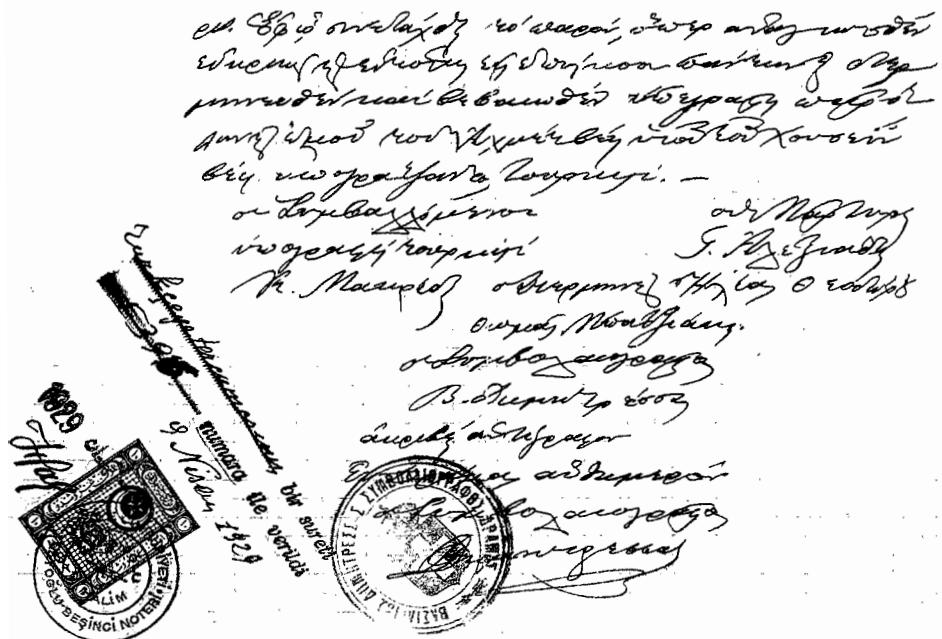
12. Στη χρονολογία ἔχει γίνει διόρθωση (17 Μαρτίου 1915).

13. Στην κάτω γωνία, στα δεξιά υπάρχει σημείωμα: Άκριβές ἀντίγραφον / Ἐν Δράμα τῇ 3 Νοεμβρίου 1919 / ὁ Διευθυντής Γραφείου / Σπύρος Γ. Άλενηρᾶς.

14. Η σφραγίδα είναι κινηλική και στην περιφέρειά της γράφει: ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΡΑΜΑΣ, ενώ στο μέσον υπάρχει το Ελληνικό Εθνόσημο με τη βασιλική κορδόνια.



Εικ. 1. Τμήμα της αρχής του πρώτου εγγράφου.



Εικ. 2. Τέλος της δεύτερης σελίδας του πρώτου εγγράφου.

**ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΘ. ΣΟΥΛΙΩΤΟΥ (Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ)  
ΠΡΟΣ ΤΟ «ΑΝΩΤΑΤΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ»**

Στό Ἀρχείο τοῦ ΙΜΧΑ ὑπάρχει ἀντίγραφο μίας ἐκθέσεως-ἀπαντήσεως τοῦ Ἀθ. Σουλιώτου (Νικολαΐδου) πρός τό «ἀνώτατον Κέντρον».

Ο ἀξιωματικός Ἀθανάσιος Σουλιώτης, γνωστός μὲ τό ψευδώνυμο Νικολαΐδης, ἐπηρεασμένος ἀπό τήν θυσία τοῦ Παύλου Μελᾶ, ἀποφάσισε νά ἀφιερώσει τόν ἔαυτό του στήν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας. Τόν Μάρτιο τοῦ 1906 ἥλθε στήν Θεσσαλονίκη ὡς ἀντιπρόσωπος μίας γερμανικῆς ἑταιρείας φαπτομηχανῶν καὶ ἰδρυσε τήν «Οργάνωσι Θεσσαλονίκης». Τόν 1908 αὐτός καὶ ὁ Ἰων Δραγούμης ἴδρυσαν τήν «Οργάνωσι Κωνσταντινούπολεως»<sup>1</sup>. Τόν Ἰωνα Δραγούμη μάλιστα διαδέχθηκε στήν ἀρχῆγία τῆς «Οργανώσεως», τήν ὅποια διηύθυνε τά κρίσμα ἕτη τέλος 1908-1912. Οἱ δύο ἀνδρες πίστειναν στόν ἔξελληνισμό τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δηλαδή ὅτι οἱ Ἑλληνες θά μποροῦσαν νά μετατρέψουν τήν Τουρκία σέ βιζαντινή ἑλληνική αὐτοκρατορία. Ο Ἀθ. Σουλιώτης μάλιστα γράφει: *Εἰς τὸν ἄγωνα αὐτὸν τὸ ἔθνος ἔχει ὑπὲρ αὐτὸν τὴν ἐκπολιτιστικὴν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν ὅχι μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὅλην τὴν Τουρκίαν*<sup>2</sup>.

Μετά, ὅμως, τό κίνημα τῶν Νεοτούρκων τό 1908 ἡ θέση τῶν Ἑλλήνων στήν ὀθωμανική αὐτοκρατορία ἐπιδεινώθηκε καὶ ἡ ἑλληνική κυβέρνηση ἀναδιοργάνωσε τό Μακεδονικό Κομιτάτο. Διαμορφώθηκε ἡ «Πανελλήνιος Οργάνωσις» ἀπό τόν Παναγιώτη Λαγκλῆ, ἡ ὅποια ἀπλώθηκε σέ δλες τίς περιοχές τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Ο Ἀθ. Σουλιώτης ἀπευθύνει τήν ἐκθεση-ἀπάντηση πρός τό «ἀνώτατον Κέντρον», γι' αὐτό βρίσκεται στό ἀρχεῖο τοῦ Η. Δαγκλῆ, καὶ ὀναφέρει τί πρέπει νά γίνει σέ περίπτωση πού ἡ Ἀθήνα κρίνει ὅτι ὁ πόλεμος μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας εἶναι ἀναπόφευκτος.

*Κωνσταντινούπολις 12 Ιουνίου 1909*

Πρός τό ἀνώτατον Κέντρον<sup>3</sup>

Ἀπαντῶμεν εἰς τὰς διό τελευταίας ἴμιδην ἐγκυρίων.

Εἰς τήν περιφέρειαν τῆς δογματικῆς Κωνσταντινούπολεως δέν πρέπει πρός τό παρόν νά συσταθῇ σόδια. Σκοπὸν τό σόδια τοῦτο, ἀν συνιστάτο, θὰ είχε τήν ἀνίψιωσιν τοῦ ἔθν. φρονήματος τῶν χωρικῶν, τῶν πατριαρχικῶν χωρίων διά διανομῆς ὅτλων εἰς αἵτα καὶ ἐπιβολῆς πρός μεγαλυτέραν συμμετοχήν εἰς ἔθν. ἐργασίαν, ἀλλὰ κυρίως σκοπὸν θὰ είχε τήν ἐκβιασιν τῶν σχισματικῶν χωρίων διότι γίνονται πατριαρχικά.

Σόδια εἰς τήν περιφέρειαν Κωνσταντινούπολεως μόνον εἰς Στράντζαν ηδίνατο νά συγκροτηθῇ ἔνεκα ὅμως τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους τῆς γραμμῆς τῶν ὄχινομάτων Κωνσταντινούπολεως, τῆς μικρᾶς ἀπό τῶν χωρίων ἀποστάσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως καὶ τῶν μερῶν καὶ τῆς μεγάλης ἀπό τῆς Στράντζας ή κατάβασις τοῦ σόδιατος εἰς τὰ χωρία εἰς τὰ ὅποια θὰ ἐδραίεται ἐπικινδυνοδεστάτη. Τὰ ἡμέτερα χωρία χάριν τῶν ἀναγκῶν

1. Ἀθ. Σουλιώτη-Νικολαΐδη, «Οργάνωσις Κωνσταντινούπολεως» (Ἐπιμέλεια Θ. Βερέμης - Κ. Μπούρα), Ἀθήνα, «Διδόνη», 1984.

2. Αθ. Σουλιώτη-Νικολαΐδη, «Ο Μακεδονικός Ἀγών. Η «Οργάνωσις Θεσσαλονίκης» 1906-1908. Θεσσαλονίκη, Ι.Μ.Χ.Α., <sup>3</sup>1993, σ. 70.

3. Λογέιο Ι.Μ.Χ.Α., τμῆμα Ζ' (Ιδιωτικά ἀρχεῖα καὶ συλλογές), φάκελος 15 (Ἀντίγραφα ἀπό τό ἀρχεῖο Παναγιώτη Λαγκλῆ 1908-1909).

τοῦ σώματος καὶ τοῦ ἴδιαιζόντος εἰς τὰ σώματα τρόπου προπαγάνδας θὰ ἔξετίθεντο εἰς καταπιέσεις τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν, αἱ όποιαι θὰ κατέστρεφον καὶ τὸ ὑπάρχον ηθικὸν τῶν χωρίων τούτων. Η μεταφορὰ καὶ ἡ διανομὴ ὅπλων θὰ καθίστατο διυκολοτέρα. Η ἐκβίασις τῶν σχισματικῶν χωρίων, ἐνῷ εἰσὶ ἀμφίβολον ἂν θὰ ἐπενυχαίνετο καὶ μάλιστα μὲ διαρκῆ πως ἀποτελέσματα, θὰ κοστίσῃ πολὺ περισσότερον εἰς θυσίας καὶ χρήματα ἢ ἡ μὲ δολοφονιῶν δι' ὁργάνων τῆς Κων/πόλεως στελλομένων.

Ο σκοπός τοῦ σώματος θὰ ἐπιτευχθῇ μὲ δόλιγοτέρας θυσίας καὶ ἀσφαλέστερον ἐνταῦθα διὰ τῆς ἀποστολῆς εἰς τὰ χωρία Νιοχωράκι, Καστανιές καὶ Τιμόχωρον τοῦ οχυροῦ τῶν σχολείων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δέρβων καὶ<sup>4</sup> ἀσχολούμένου χωρίως διὰ τὰ βουλγαρόφωνα χωρία. Τοὺς ὑπαξιωματικοὺς τούτους θὰ βοηθῶσιν ἐν ἀνάγκῃ ὅργανα τοῦ ἐκτελεστικοῦ στελλόμενα ἐντεῦθεν.

Συνενοήθην ἡδη πρός τοῦτο μὲ τὴν Μητρόπολιν Δέρβων καὶ οἱ ὑπαξιωματικοὶ οὗτοι δύνανται νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἀπό τῆς 15 Αὐγούστου. Παρακαλῶ νὰ φροντίσετε πρός κανονισμὸν τῆς μισθοδοσίας ἀνὰ 5. Λ.Τ., ἐκλογὴν, προπαρασκευὴν καὶ ἔγκαιρον (μέχρι τῆς 15 Αὐγ.) ἀποστολὴν τῶν ὑπαξιωματικῶν τούτων. Ἐπειδὴ τὸ πᾶν ἔξαρτάται ἐκ τῆς καταλληλότητος τῶν ὑπαξιωματικῶν τούτων παρακαλῶ νὰ ληφθῇ ἴδιαιτέρα φροντίς διὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ προπαρασκευὴν τούτων. Εἰς τὸ χωρίον Τάρλα ὑπάρχει ἡδη διδάσκαλος Βούλγαρος ὑπαξιωματικός· δὲν εἶνε καθόλου θιρψιβόδης καὶ ἐπιδεικτικός, εἶνε ἐπίμονος καὶ ὑπομονετικός, γνωρίζει νὰ διδάσκῃ εἰς χωρίουν, γνωρίζει δλίγον νὰ ἀναγινώσκῃ τουρκικά καὶ Ἑλληνικά ἀκόμη καὶ νὰ ψάλῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἰς τὰ πλεῖστα χωρία ὁ διδάσκαλος εἶνε καὶ γραμματεὺς καὶ ψάλτης τῆς κοινότητος. Ἐνήργησα ἡδη παρὰ τῇ Μητροπόλει Δέρβων καὶ κρατοῦνται ὡς θέσεις τῶν ἀνωτέρω χωρίων. Παρακαλῶ νὰ μοὶ ἀπαντήσῃς ἐγκαίρως ἢν θὰ μοὶ σταλῶσιν οἱ ὑπαξιωματικοί.

#### Μέσα συγκοινωνίας

Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Ο.Κ. ὑπάρχει ἡ Σιδηροδρομικὴ Orientaux ἀπὸ Σερκιτζί μέχρι Τυρολόγης καὶ ὁ Σιδηρός. Σταθμὸς τοῦ Χαϊδάρ-Πασσᾶ. Κάπως λόγου ἀξια τεχνικά ἔργα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν εἶνε μία γέφυρα 40 περίπου μέτρων εἰς Τσεκμετζέ καὶ ἔτερα μικροτέρα εἰς Τσερκέζκιον, ἐσωκλείω σχέδιον τῆς πρώτης. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπὶ τῆς γραμμῆς εἰδικοῦ τῆς ἐταιρείας τῶν Σιδηροδρόμων ἡ καταστροφὴ τῶν γεφυρῶν τούτων καὶ τελεία ἀν γίνη ὡς μόνον ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιβραδίνη ἐπὶ 7 τὸ πολὺ ἡμέρας τὴν συγκοινωνίαν. ήτις θὰ γίνεται κατ' αὐτάς διὰ μεταβιβάσεως, κατὰ τὸν αὐτὸν εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 97 ὁ στρατός τῆς Ανατολῆς μετεφέρετο διὰ Ραιδεστοῦ καὶ ἐπεβιβάζετο τοῦ Σιδηροδρόμου πέραν τῆς Τυρολόγης εἰς Μοναστήλη.

Νομίζω ὅτι δὲν θὰ ὠφελήσῃ ἡ καταστροφὴ τῶν γεφυρῶν τούτων, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ πιθανόν ἔνεκα λόγων τοὺς δόποιους δὲν ἔχω τώρα ὑπ' ὄψη γίνη τοιαύτη ἀνάγκη. ἐμειλετήσωμεν τὸ ξήτημα τοῦτο καὶ ἐν ἀνάγκῃ δυνάμεθα νὰ καταστρέψουμεν τὴν γέφυραν ταύτην δι' ἀνθρώπων ἐκ Κων/πόλεως, ἔχον δὲ ἡδη ὄριστη τὸν κατάλληλον νὰ διευθύνῃ τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν διστισμένην μηχανικός. Σκεπτόμεθα νὰ καταστρέψουμεν αὐτὴν διὰ φυσιγέλλων ἀνοιγομένων εἰς τὰ μεσόβαθρα, ἐν τούτοις θὰ ἥτο εὔκολότερον ἢν ἦτο δινατὸν νὰ γίνη τοῦτο δι' ἀλλού τρόπου (δυναμίτιδος π.χ. παρατιθεμένης εἰς τὰ μεσόβαθρα) καὶ παρακαλῶ νὰ μοὶ γράψῃς ἢν υπάρχῃ ἄλλος τις τοιοῦτος τρόπος.

4. Μία λέξη δυσανάγνωστη.

Όταν γράφω είς ήμας μοι ἀποστέλετε διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον καὶ δυναμίτιδα ἢ τὰ δργανα τὰ ὅποια νομίζετε διτι χρειάζονται διὰ τοῦ κ. Γούδα, ἔτοιμάζοντες αὐτὰ ἀπὸ τοῦδε. Διὰ τὴν γέφυρα τοῦ Τσερκέζιοῦ πρέπει νὰ φροντίσωσιν ἐκ Ραιδεστοῦ.

Ἐκτὸς τῆς περιφερείας τῆς Ὀρ. Κων/πόλεως ὑπάρχουσι πολλὰ τεχνικά ἔργα, γέφυρα δηλ. κυρίως τοῦ Σιδηροδρόμου Κων/πόλεως-Κούλελι Μπουνγάς-Ανδριανοπόλεως καὶ Κούλελι Μπουνγάς-Δεδεαγάτς.

Ἐκ τούτων καὶ μόνη ἡ εἰς Κούλελι-Μπουνγάς ἢ ἡ παφὰ τὸ Διδυμότειχον ἀν καταστρέφετο θὰ διακόπτετο ἐπὶ μῆνες ἢ συγκοινωνία.

Ἐχομεν μέλος τῆς Ο.Κ. κύριον τινὰ Ἀηδονίδην, δοτις εἶνε ἐπὶ τῆς συντηρήσεως τῆς γραμμῆς ἐκείνης καὶ πρόεδρος τῆς ἀδελφότητος τῶν Σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων (εἶνε ὁ δημιουργήσας τὴν ἀπεργίαν), δοτις δύναται νὰ βοηθήσῃ ἀρχετά, εἴαν εἶχον ἀνάγκην, τὰς δργανώσεις ἢ τὴν ἀποστολὴν ἡτις θὰ ἐπεχείρη τὴν καταστροφὴν τεχνικῶν ἔργων συγκοινωνίας ἐν Θράκῃ.

Ο κύριος αὐτὸς μοι ἔδωσε τοὺς χάρτας οὓς σᾶς στέλλω ὑμῖν, ἐκ τῶν ὅποιων ὁ τῆς κατόψεως εἶνε τὸ μοναδικὸν πρωτότυπον τὸ ὅποιον ἔχει ἡ Ἐταιρεία. Παρακαλῶ νὰ μοι στείλητε δι' αὐτὸν ἐπίσημον πως εὐχαριστήριον γράμμα.

Βεβαίως ἡ καταστροφὴ μεγάλων τεχνικῶν ἔργων θὰ ἦτο τὸ ἀσφαλέστερον μέσον μακρᾶς διακοπῆς τῆς συγκοινωνίας, ἐπειδὴ ὅμως φοβοῦμαι μὴ δέν ἐπιτύχῃ εἰς τὰ πράγματα κυρίως εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑποβάλλω καὶ τὸν κατωτέρῳ τρόπον παραλύσεως τῶν συγκοινωνιῶν, δ ὅποιος εἶνε καὶ πιθανότερον ὁ μόνος διὰ τὴν Μ. Ἀσίαν. Καταστροφὴ ἀτμομηχανῶν Κωνσταντινουπόλεως-Ανδριανουπόλεως, Κωνσταντινουπόλεως-Θεσσαλονίκης.

Διὰ τὴν συγκοινωνίαν ταύτην ὑπάρχουσι χρησιμοποιήσιμοι ὅχι περισσότεραι τῶν 40 μηχανῶν. 18 ἐκ τούτων δύναται τις νὰ ἐπιτύχῃ σταθμευούσας ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς Ο.Κ. ὡς ἔξῆς. 12 εἰς τὸν Σταθμὸν Στρεκτζῆ, 2 εἰς τὸ μηχανουργεῖον Γαδῆ-Κούλελι καὶ 4 εἰς Τσερκέζιοῦ. Αἱ ἄλλαι εὐρίσκονται εἰς ἄλλους Σταθμοὺς κυρίως Ἀνδριανουπόλεως-Δεδεαγάτς καὶ Θεσσαλονίκης.

Τοὺς ἔξης γνωρίζομεν τρόπους καταστροφῆς καταλλήλους διὰ τὰς συνθήκας ὑφ' αἵς θὰ γίνη τοῦτο ἐνταῦθα.

Ιον. Διὰ μηχανημάτων δυναμίτιδος ἐκρηγνυούμενων μετά ὀλισμένην ὁραν.

2ον. Διὰ καύσεως τῶν λεβήτων ἀφαιρουμένου τοῦ ὑδατος ἐνῷ ἡ ἐστία καίει.

3ον. Διὰ σμύριδος τεθημένης ἐντὸς τῶν κυλίνδρων καὶ ἀλλαχοῦ δπον γίνονται τριβαί.

Ο πρῶτος εἶνε όλικοτερος, διὰ τὸν 3ον είναι σκεπτεῖ τις εὐκολότερον ἐκτελεστάς. Ο δεύτερος εἶνε ἀμφίβολον ἀν θὰ ἐπιτύχῃ διὰ πολλάς μηχανάς.

Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς γράψητε ἀν ὑπάρχῃ ἄλλος τις τρόπος προσφορώτερος καὶ κυρίως ἀν δύναται νὰ καταστραφῇ λέβις ἀτμομηχανῆς δι' ὁξέος τινος τεθημένου ἐν τῷ ὑδατι αὐτοῦ.

Διὰ τὴν περιφερείαν τῆς Ο.Κ. σκεπτόμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν τὸ ἔξης ἀν ἐγκριθῆ.

Ἐκαλέσαμεν μηχανικὸν τῆς Ἐταιρείας μέλος τῆς Ὀργ. καὶ τὸν ἀνωτέρῳ μηνημονεύμενον κ. Ἀηδονίδην· οἵτοι μελετῶσιν ἡδη καὶ θὰ μᾶς ὑποβάλλωσι τὰ ὄνόματα 3-4 ὑπαλλήλων τῆς Ἐταιρείας ἐργαζομένων εἰς τὰς μηχανάς, οἵτινες θὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐκτέλεσιν διὰ τοῦ πρώτου μᾶλλον τρόπου. Εἰς τοὺς ὑπαλλήλους αὐτοὺς εἰς οὓς θὰ ὄμιλησωμεν ἀν ἐγκριθῆ.

Ιον. Θὰ δώσωμεν ἐγγυήσεις διτι θὰ διορισθῶσιν εἰς Ἐλλάδα μὲ τοὺς αὐτοὺς μισθοῖς.

2ον. Θὰ δώσωμεν χρήματα ἵνα προαποστείλωσι τὰς οἰκογενείας των εἰς Ἀθήνας.

3ον. Τὰ κατάλληλα δργανα και ἐν ἀνάγκῃ και βοηθοίς ἐκ τοῦ ἐκτελεστικοῦ τῆς Ο.Κ.

Εἰς ὠρισμένην ἡμέραν και ὡραν συγχρόνως οὗτοι θὰ ἐνεργήσωσι. Τὰ ἀνωτέρω θὰ ἐνεργήσωμεν ἡμεῖς διὰ τοὺς Σταθμοὺς Κων/πόλεως Γαδῆ-Κουλέ και Τσερκέζικοϊ<sup>5</sup>, ἐπίσης διὰ τὸν Σταθμὸν Χαϊδάρ-Πασσᾶ. Διὰ νὰ ἔχῃ ὅμως σημασίαν τὸ πρᾶγμα πρέπει τὸ αὐτὸν νὰ ἐνεργηθῇ και εἰς τοὺς ἄλλους Σταθμοὺς τῆς Εύρωπης και τῆς Μ. Ασίας δῶν σταθμεύονταν μηχαναὶ και συγχρόνως.

Νομίζω διτὸ μέτρον τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτύχῃ εύκολότερον τῆς καταστροφῆς μεγάλων τεχνικῶν ἔργων, διότι δὲν ἀπαιτεῖ παφά τὴν τακτοποίησιν 50-60 προσώπων (εἰς τοὺς Σιδηροδρ. αὐτοὺς ὑπάρχουν πολλοὶ κατάλληλοι Ἑλληνες), τὰ όποια θὰ ἐνεργήσωσι κρυφὰ και μὲ πολλὰς ἐλπίδας νὰ διαφύγωσιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἀνωτέρω μέτρον πρέπει ν' ἀποσταλῇ ἐξ Ἀθηνῶν κατάλληλον πρόσωπον και 5-6 βοηθοῖ αὐτοῦ, τὸ όποιον ν' ἀναλάβῃ τὴν διοργάνωσιν και διεύθυνσιν τοῦ δλον κινήματος. Εἰς τὴν διάθεσιν τούτων πρέπει νὰ τεθῶσιν αἱ δργανώσεις ἐκρηκτικὰ μηχανήματα, διορισμοὶ ὑπαλλήλων σιδηροδρ. εἰς Ἐλλάδα και 100 χιλ. φράγκων τοῦλαχιστον.

Παρακαλῶ νὰ μοι ἀπαντήσῃς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω διὰ νὰ γνωρίζω ἀν πρέπει νὰ ἔξακολουθήσω προπαρασκευάζων τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα, τὸ όποιον, ὡς ἐννοεῖται, πάντοτε ἐνέχει κίνδυνον διὰ τὴν δργάνωσιν, ἀν μάλιστα ἐπὶ μακρὸν παραταθῆ χωρίς ὠρισμένας ὁδηγίας.

Ἡ μελέτη καταστροφῆς τῶν συγκοινωνιῶν γίνεται βεβαίως μὲ τὴν πιθανότητα πολέμου μεταξὺ τῆς Ἐλλάδος και Τουρκίας. Ἡ Όργ. Κων/πόλεως τὴν ἐποχὴν τῶν ἐκλογῶν ἐνταῦθα ἐπρότεινε δι' ἐκθέσεως εἰς τὴν Ἐλλ. Κυβέρνησιν μέτρα τινὰ δι' ὃν ἐνόμιζον διτὸ θὰ ἔξασφαλίζετο τότε ἔνα προηγούμενης ἐλληνικῆς ἐπιβολῆς ἐν Τουρκίᾳ και κατέληγε τότε λέγοντος διτὸ, ἀν χαθῆ ἡ ἐνίκαια ἐκείνη, μετὰ ὀλίγους μῆνας ἡ θέσις τοῦ Ἐλληνικοῦ Ἐθνους θὰ ἥτο σχεδὸν ἀπελπιστική. Ἡ εἰνίκαια ἐκείνη παρῆλθεν εἰς μάτην. Ἄν τῳρα ἡ Ἐλλάς ὑποστῆ ἥτταν ἀστεῖαι μόνον ἐθνικαὶ ἐλπίδες θ' ἀπομείνουν εἰς ἡμᾶς. Μέ αὐτάς τάς σκέψεις τάς ὅποιας ἵως γεννᾷ τὸ ἐνταῦθα περιβάλλον ἡ Όργ. Κων/πόλεως νομίζει διτὸ ἀν δὲν ἀ ποφύω με τὸ ν πόλεμον πρέπει τὸν πόλεμον τοῦτον νὰ τὸν πολεμήσῃ μὲ τὸ Ἐθνος περισσότερον ἵως τοῦ Κράτους, τεχνικά, ἐν ἀνάγκῃ ἔξαναγκαζόμενον νὰ προβῇ εἰς τὰ ἔσχατα, και προτείνει τὴν ἔξῆς ἐνέργειαν ἐν Κων/πόλει.

#### Παρασκευαὶ ἐντὸς μηνός

1ον. Εἰσαγωγὴ και διανομὴ εἰς ὠρισμένους κατοίκους ὁμογενεῖς 500 ὅπλων μετὰ φυσιγγίων τῶν λαμβανόντων ταῦτα διοργανωμένων ὥστε νὰ εὑρεθῶσιν εἰς ὠρισμένα μέρη ὅταν παραγγελθῶσιν.

2ον. Εἰσαγωγὴ και ἀποθήκευση 100 μηχανημάτων δυναμίτιδος.

3ον. Εἰσαγωγὴ και ἀποθήκευση ὅσουν τὸ δινατὸν περισσοτέρων χειροβομβίδων.

4ον. Ἐνοικίαση ἔιλίνων οἰκιῶν ἡ καταλημάτων ἐντὸς Τουρκικῶν οινοικιῶν ἀς θὰ κατοικήσωσι πρόσωπα ἀτινα θ' ἀνάφωσι πινακαΐες ὅταν παραγγελθῶσιν.

5ον. Όρισμός σημαινόντων Τούρκων οἵτινες θὰ φονευθῶσι. Προπαρασκευὴ τῆς ἐκτελέσεως.

Ἐκ τέλεσις

“Οταν κριθῇ ἐν Ἀθήναις διτὸ ἀναποφεύκτως θὰ γίνῃ πόλεμος.

5. Ἀνωτέρῳ γράφει: Τσερκέζιο, Τσερκέζιο.

Ινν. Φόνος τοῦ διαδόχου Ἰτζεδίν.

Ἐάν τὸ μέτρο τοῦτο δὲν ἐπιφέρῃ ταραχάς μεταξὺ τῶν Τούρκων  
2ον. Φόνος τοῦ Σουλτάνου.

Ἐάν οὕτε αὐτὸ συντελέσῃ εἰς μεγάλον ἐνταῦθα ἀντιπεριπλασμὸν

3ον. Διολοφονία σημαίνοντων Τούρκων, ἐκρήξεις διωμάτιδος εἰς Δημόσ. Κτήρια.

4ον. Τὰ ἀνωτέρῳ καὶ ἀσφαλῶς τὸ τρίτον θὰ προκαλέσωσιν ἡ ἀναστάτωσιν τῆς πρωτευούσις ἡ ἐπιθέσεις καὶ σφαγάς κατά τῶν Ἑλλήνων. Οὗτοι τότε θὰ ἀναγκασθῶσι θέλοντες καὶ μὴ νά κάμωσι χρῆσιν τῶν διανεμηθησομένων ἐγκαίρως χειροβομβίδων.

5ον. Ἐκρήξεις πυρκαϊδῶν εἰς τὰς Τουρκικὰς συνοικίας.

6ον. Συγκρότηση ἐνόπλων ὅμαδων ἐξ ὁμογενῶν δι' ἀμιναν εἰς κατάλληλα μέρη ἡ καὶ φύλαξιν χριστιανικῶν τινῶν συνοικιῶν. Ἡ ἀναστάτωσις αὕτη τῆς πρωτευούσις δύναται οὕτω διεξαγομένη νά διαρκέσῃ ἐπὶ 15 ἡμέρας.

Πρός προπαρασκευὴν τῆς ἀνωτέρῳ ἐνεργείας ἐνεργήσαμεν ἡδη τὰ ἔξης.

Ινν. Ωρίσαμε ἑκτὸς τοῦ Ἰτζεδίν καὶ Σουλτάνου καὶ τοὺς ἔξης σημαίνοντας Τούρκους Μαχμούτ Μουχτάρ (ό θρυλούμενος ως ἀρχηγὸς τοῦ κατά τῆς Ἑλλάδος πολέμου Σέρβων). Τέτ Φουνάτ (ἀρχ. τοῦ ἐπιτελείου καὶ πρόσεδρ. τῆς Στρατ. Λέσχης), Χιλμέ Φεργίτ, Σαΐτ Κιαμίλ. Ἐχομεν ἡδη ώφιση πρόσωπα τὰ δύοπα τοὺς παρακολουθοῦν μελετῶντες τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως. Ἐχομεν 6 πρόσωπα τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἔτοιμα.

Τον. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐκλογῶν ἔχομεν ἡδη ὀλίγους παντοπόλας ὁμογενεῖς καὶ Τούρκ. σινομώτας, οἵτινες ἀνελάμβανον τότε νά θέσουν πυρκαϊάς. Οἱ παντοπόλαι οὗτοι ἀπεγοητεύθησαν τότε, θὰ τοὺς καλέσωμεν διμως πάλιν.

3ον. Διά τὴν ἔξαγωγὴ βομβᾶν κ.τ.λ. ἔχομεν ὑπαλλήλους ἔνων ταχυδρομείων οἵτινες ἀσφαλῶς θὰ τις ἔξαγάγωσιν ἐντὸς ταχυδρομικῶν σάκων. Άν ή παράδοσις αὐτῶν ἐντὸς τῶν ἀτιοπλοίων δύος σινενοήθησεν μέ τὸν κ. Γούδαν.

Εἰς ὅλα τὰ ἀνωτέρῳ μέχρι τοῦδε δὲν ἀναμείξαμε παρὰ μέλη παλαιὰ τῆς ὁργανώσεως. Έάν ἐγκριθῇ μία ἐνέργεια ως ἡ ἀνωτέρω, ἥτις νά είνε σχεδὸν βέβαιον διτ θὰ γίνη ἐντὸς τὸ πολὺ 2 μηνῶν, γράψτε μας ἵνα ἐπεκτείνωμεν τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας καὶ εἰς νέα πρόσωπα ἔχοντες ὑπ' ὅψη διτ ή πλήρης προπαρασκευὴ τοιαύτης ἐνεργείας δέν δύναται νά παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν οὕτε ἀπολύτως μυστικὴ οὔτε δύον πρέπει ἐντεταպμένη.

Έάν ἐγκριθῇ, θὰ σᾶς γράψω πότε πρέπει ν' ἀρχίσητε ἀποστέλοντες ἐνταῦθα χειροβομβίδες κ.τ.λ., τὰ ὅπια διμως πρέπει νά ὑπάρχωσι πάντα εἰς Αθήνας. Πρὸ πάσης διμως ἐνέργειας πρέπει νά τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ο.Κ. ποσόν τι χρηματικὸν περὶ τὶς 100 χιλ. φράγκων. Καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ἀνωτέρῳ σινενοήθησην ἐνταῦθα μετὰ τοῦ κ. Γούδα περὶ ἀποστολῆς ἐνταῦθα ὑπάξ. τοῦ Ναυτικοῦ καὶ τοῦ τρόπου μεταβιβάσεως διπλων κ.τ.λ. ἐνταῦθα. Παρακαλῶ νά ἔχω ἀπάντησιν περὶ δύον προφορικῶν θὰ εἰπῃ ὑμῖν περὶ αὐτῶν δ. κ. Γούδας.

Υπεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινούπολει μυστικοῦ πράκτορος Α. Νικολαΐδου (Αθ. Σουλιώτου ὑπολ.)<sup>6</sup>

6. Έγιναν ἐλάχιστες διορθώσεις κινητών στήν στίξη.